ઈલાકાના મેહેરબાન ડિરેક

સાહેબે મંજ

15-24

સિંધપ્રાંતનં

રચી પ્રસિ

મનદાસ સુખ

હેડમ

ગુજરાતી સ

ગ્રાન્ટ-ઈન-એડ કોડ ૧૯

સુધારા અ

પાંચમી આવૃ

આ ચોપડીના માલિકી સન ૧૮૬

મુ

"તત્વવિવેચક"

Name of the Printer not mentioned

સન ૧

કિંમત ૬

Sanctioned by the Director of Public Instruction Bombay.

GEOGRAPHY OF SIND

IN GUJARÂTI

BY

HEMANDAS SUKHRAMDAS LODA.

HEAD MASTER,

Gujarati School Karachi.

REVISED AND ENLARGED TO MEET THE REQUIREMENTS OF GRANT-IN-AID CODE 1901.

Fifth Edition—2,000 Copies.

BOMBAY.

PRINTED AT THE "TATAA-VIVECHAKA" PRESS,

1913

Price 6 Annas.

મુંબઈ ઈલાકાના મેહેરબાન ડિરેકટર ઑફ પબ્લિક ઇનસ્ટ્રકસન સાહેબે મંજુર કરેલી.

સિંધપ્રાંતની ભૂગોળ.

રચી પ્રસિદ્ધ કરનાર,

હેમનદાસ સુખરામદાસ લોડા,

હેડમાસ્ટર,

ગુજરાતી સ્કૂલ કરાચી.

ગ્રાન્ટ-ઈન-એડ કોડ ૧૯૦૧ નાં નવાં ધોરણ પ્રમાણે સુધારા અને ફેરફાર સાથે.

પાચમી આવૃત્તિ—૨,૦૦૦ પ્રત.

મુંબઈ,

"તત્ત્વવિવેચક" છાપખાનામાં છાપ્યું.

સન ૧૯૧૩.

કિંમત ૬ આના.

પ્રસ્તાવના.

આજ પર્યંત સિંધ પ્રાંતની જૂદી ભૂગોળ ગુજરાતી ભાષામાં ન હોવાથી આ પ્રાંતની ગુજરાતી નિશાળોમાં હોપકૃત ભૂગોળનાં મૂળતત્વ ભાગ ૧ લામાંથી એ વિષય શીખવવામાં આવતો. પરંતુ એ પુસ્તકમાં તેનું સવિસ્તર વર્ણન ન હોવાથી શિક્ષકોને ઘણી અડચણો પડતી. આજ કેળવણીના સતત વૃદ્ધિ પામતા સુધારાના સમયમાં આ ખામી દૂર કરવાના આશયથી મેં આ લઘુ પુસ્તક તૈયાર કરી અત્રેના એજ્યુકેશનલ ઇન્સ્પેક્ટર સાહેબ મારફત મેં. ડિરેક્ટર ઑફ પબ્લિક ઇનિસટ્રકશન સાહેબ તરફ મોકલાવ્યું. એ તેઓ સાહેબે ટૅક્સ બુક તરીકે મંજુર કર્યું. એ હુકમ અત્રેના મે. એ. ઈ. સાહેબ તરફથી મળતાં બનતી ત્વરાથી આ પુસ્તક બહાર પાડ્યું છે.

હેમનદાસ સુખરામદાસ લોડા,

હેડમાસ્તર ગુજરાતી સ્કૂલ નં. ૧. કરાચી.

કરાચી તારીખ ૧૫ મે ૧૯૦૧.

બીજી આવૃત્તિની પ્રસ્તાવના.

આ આવૃત્તિ બહાર પાડતી વખતે ગ્રાન્ટ-ઇન-એડ કોડ ૧૯૦૧ મુજબ ધોરણો બદલાઈ ગયેલાં હોવાથી તેમજ સિંધના જિલ્લાઓમાં પણ ફેરફાર થઈ ગયેલો હોવાને લીધે નવાં ધોરણોની અગત્યતા મુજબ ફેરફાર કરી શિક્ષકો અને વિદ્યાર્થીઓને પડતી અગવડ દૂર કરવાને અત્રે પ્રયાસ લીધો છે. લખાણ બહુ વધી ન પડે માટે કરાચી જિલ્લા સિવાયના બીજા જિલ્લાના તાલૂકાઓના તપાનાં નામ આપ્યાં નથી. તોપણ ઘણી ખરી ગુજરાતી નિશાળો કરાચી જિલ્લામાંજ હોવાથી એ જિલ્લાના પ્રત્યેક તાલૂકાના તપાનાં નામ તે તે સ્થળે આપ્યાં છે કે જેથી બીજા ધોરણને તાલૂકાની ભૂગોળ શીખવતી વખતે પડતી અગવડ દૂર થાય.

કરાચી,
ગુજરાતી સ્કૂલ નં ૨
તા. ૧૮ મી ઑકટોબર
૧૯૦૩.

હેમનદાસ સુખરામદાસ લોડા,
હેડમાસ્તર.

આ ભૂગોળમાં વાપરેલા ઇંગ્રેજી શબ્દોની સમજુતી.

કમીશનર—સિંધ પ્રાંતનો મુખ્ય અમલદાર.

કલેકટર કે ડિસ્ટ્રિક્ટ માજિસ્ટ્રેટ—જિલ્લાનો મુખ્ય અમલદાર.

આસિસ્ટન્ટ કલેકટર કે ડેપ્યુટી કલેકટર—જિલ્લાના પેટા ભાગનો મુખ્ય અમલદાર.

હુજુર ડેપ્યુટી કલેકટર—જિલ્લાના ખજાનાનો મુખ્ય અમલદાર.

રેવન્યુ સરવે ઑફીસર—માપણી ખાતાનો અમલદાર.

પોલિટિકલ એજંટ—રાજા રજવાડામાંથી ખંડણી વસૂલ કરનારો અમલદાર.

રેવન્યુ—જમાબંધી અથવા વસુલાત.

પોલીસ—ગામ સંભાળવા માટે રાખેલી ફોજ.

પોલીસ સુપરિન્ટેન્ડેન્ટ—જિલ્લાની પોલીસનો મુખ્ય અમલદાર.

પોલીસ ઇન્સ્પેકટર—ફોજદાર, કે મોટા શહેર કે તાલૂકાની પોલીસનો ઉપરી.

સદર કોર્ટનો જડજ—સિંધના ન્યાય ખાતાનો ઉપરી અમલદાર.

ડિસ્ટ્રિક્ટ જડજ—જિલ્લાનો મુખ્ય ન્યાયાધીશ.

આસિસ્ટન્ટ જડજ—જડજને મદદ કરનાર અમલદાર.

માજિસ્ટ્રેટ—ફોજદારી નાના ગુન્હા કરનારાઓનો ન્યાય કરનાર અમલદાર.

સબોર્ડિનેટ જડજ—જિલ્લાના પેટા વિભાગમાં દિવાની દાવાના ફેસલા કરનાર ન્યાયાધીશ. જેના ફેસલા ઉપર જિલ્લાજડજ પાસે અપીલ થાયછે તે.

સ્મૉલકૉઝ કોર્ટ—મોટાં શહેરોમાં દિવાની નાની રકમોના કજીઆના ફેસલાઓની અદાલત; ત્યાંના જડજોના ફેસલા ઉપર અપીલ થતી નથી.

સબડિવિઝન—જિલ્લાનો પેટાભાગ.

ઇંજિનીયર—રસ્તા, તળાવ, નહેરો, ધર્મશાળા, વગેરે સરકારી બાંધકામનો ઉપરી અમલદાર.

સિવિલ સરજન—જિલ્લાનો મુખ્ય ડાકટર.

આસિસ્ટન્ટ સરજન—સિવિલ સરજનને મદદ કરનાર ડાકટર.

હૉસ્પટલ આસિસ્ટન્ટ—વૈદક શાળામાંથી વૈદક જ્ઞાન મેળવી પાસ થયેલ ડાકટર જે સિવિલ સરજન તથા આસિસ્ટન્ટ સરજનને મદદ કરે છે તે.

હૉસ્પિટલ—દવાખાનું

મ્યુનિસિપાલિટી—શહેર સુધરાઈ ખાતું.

લોકલ ફંડ—જમીનના વેરા ઉપર દર સેંકડે (૫) ટકા કે દર રૂપીએ એક આનો લેવામાં આવે છે તે રકમ.

લોકલ બોર્ડ—લોકલ ફંડની વ્યવસ્થા કરનારી મંડળી.

એજ્યુકેશનલ ઇન્સ્પેકટર—પ્રાંતના કેળવણી ખાતાનો મુખ્ય અમલદાર.

મેલટ્રેનિંગ કૉલેજ—પુરૂષ શિક્ષક શાળા.

ફિમેલ ટ્રેનિંગ કૉલેજ—સ્ત્રી શિક્ષક શાળા.

એગ્રીકલ્ચર સ્કૂલ—ખેતીવાડીસંબંધીજ્ઞાન આપનારી શાળા.

ઇંજિનીયરીંગ સ્કૂલ—રસ્તા, ઇમારતો, નહેરો વગેરેનાં બાંધકામ સંબંધી જ્ઞાન આપનારી શાળા.

ટ્રાફિક સુપરિન્ટેન્ડેન્ટ—રેલ્વેના વેપારનો ઉપરી અમલદાર.

જંકશન—જ્યાં બે અથવા વધારે રેલ્વે ગાડીઓ આવીને મળે છે તે જગા.

રીફ્રેશમૅન્ટ રૂમ—આસાએશ અને નાસ્તાપાણીની જગા.

કૅન્ટોન્મૅન્ટ—છાવણી.

વર્ક શૉપ—ગાડીઓ વગેરે બાંધવાનું ઠેકાણું.

કટલરી—છરી કાંટા વગેરે સામાન.

સિંધપ્રાંતની ભૂગોળ.

ભૂગોળ વિદ્યા.

પૃથ્વીના પૃષ્ઠઉપરની રચનાના વર્ણનને ભૂગોળવિદ્યા કહે છે.

પૃથ્વીનો આકાર વગેરે.

પૃથ્વી ગોળાકાર છે; તેનાં પ્રમાણે.—

૧ જે લોકો વહાણુમાં બેસી પૃથ્વી પ્રદક્ષિણા કરે છે, તેઓ જે જગાએથી જે દિશાએ નીકળ્યા હોય તેજ દિશા કાયમ રાખ્યાથી તેજ જગાએ ફરી આવે છે.

૨ જ્યારે સપાટ જણાતા સમુદ્ર ઉપર કોઈ વહાણુ બંદરમાંથી હુંકારે છે ત્યારે તેના સઢ, કૂવા વગેરે ભાગો એક પછી એક એમ અનુક્રમે દેખાતા બંધ થાય છે.

૩ ચંદ્રગ્રહણુ થાય છે ત્યારે ચંદ્ર ઉપર પૃથ્વીની છાયા પડે છે, તે ગોળ હોય છે.

૪ પૂર્વ ભણીના દેશો કરતાં પશ્ચિમ ભણીના દેશોમાં સૂરજ મોડો* ઊગે છે.

પૃથ્વીની સપાટી ઉપર પાણી અને કોરી જમીન બે છે. તેના ૪ ભાગ કરીએ તો લગભગ ૩ ભાગ પાણી છે. અને બાકીની કોરી જમીન છે.

---

* મદ્રાસમાં સૂરજ ઊગે છે તે કરતાં કરાચીમાં ૫૨ મિનિટ મોડો ઊગે છે એટલે લગભગ ૧ કલાક મોડો ઊગે છે.

દિશાઓ.

જે દિશામાં સૂરજ ઊગે છે તેને **પૂર્વદિશા** કહે છે. તેની સામે જ્યાં આથમે છે તેને **પશ્ચિમદિશા** કહે છે. આપણે જો પૂર્વ દિશા તરફ મોઢું કરી ઊભા રહીએ તો આપણા જમણા હાથવાળી બાજુ તે **દક્ષિણદિશા** અને ડાબા હાથવાળી બાજુ **ઉત્તરદિશા** થશે.*

કોણ એટલે ખૂણો—ઉત્તર અને પૂર્વ દિશા વચ્ચેનો ખૂણો તે **ઈશાનકોણ**, પૂર્વ અને દક્ષિણ દિશા વચ્ચેનો **અગ્નિકોણ**, દક્ષિણ, અને પશ્ચિમ વચ્ચેનો **નૈઋત્ય-કોણ** અને પશ્ચિમ તથા ઉત્તરની વચ્ચેનો **વાયવ્ય-કોણ** કહેવાય છે.

નકશા અને તેની દિશાઓ.

પૃથ્વીની કે તેના કોઈ પણ ભાગની ચીત્રેલી નકલી સુરત કાગળ કે કપડા વગેરેપર દેખાય તેને **નકશો** કહે છે.

નકશા એવી રીતે કાઢેલા હોય છે કે તેની ઉપરની બાજુ **ઉત્તર** અને નીચેની બાજુ **દક્ષિણદિશા** થાય, તથા નકશાની સામે ઊભાં રહેતાં જમણા હાથ તરફની બાજુ **પૂર્વ** અને ડાબા હાથ તરફની બાજુ **પશ્ચિમ-દિશા** થાય.

---

*દિશા પારખવાની ઉપર મુજબની સમજ તા. ૧૨ મી માર્ચ અને ૨૩ મી સપ્ટેમ્બરને દિવસે બરાબર છે; પણ ડિસેમ્બર મહિનામાં જે જગાએ સૂર્ય ઊગેછે તે બરાબર પૂર્વ દિશામાં નથી. માટે રાત્રે ઉતરધ્રુવના તારા તરફ મુખ રાખી જે દિશા તરફ આપણે જોઇએ તે ઉત્તર દિશા પીઠ ભણીની દિશા તે દક્ષિણ, જમણા હાથ તરફની પૂર્વ, અને ડાબા હાથ તરફની પશ્ચિમ.

સિંધ પ્રાંત.

સામાન્ય વર્ણન.

હિંદી દ્વીપકલ્પની પશ્ચિમ બાજુએ મુંબઈ ઈલાકાનો સાંકડો મુલક છે. તેનો સિંધ એક ઉત્તર તરફનો ફળદ્રુપ ભાગ છે; તે ઈ. સ. ૧૮૪૩ માં અંગ્રેજ સરકારે સિંધના અમીરો પાસેથી જીતી લીધો છે. સિંધદેશ સિંધુ નદીના બન્ને કાંઠાપર આવેલ છે આથી તેનું નામ સિંધ પાડ્યું છે.

સીમા.

ઉત્તરે–બલૂચિસ્તાન, કલાત, પંજાબ અને ભાવલપુરનો કાંઈ ભાગ છે. **પૂર્વે**–ભાવલપુર, જેસલમીર અને જોધપુર. **દક્ષિણે**–કચ્છનું રણ અને આરબી સમુદ્ર **પશ્ચિમે**–બલૂચિસ્તાન અને હાલા પર્વત છે.

વિસ્તાર વગેરે.

ઉત્તરમાં કશ્મોરથી દક્ષિણમાં કોહરીફાટ સુધી એ પ્રાંતની લંબાઈ ૩૪૦ માઇલ છે; અને પશ્ચિમે રાસલમારીથી પૂર્વમાં રાવતસર સુધી પહોળાઈ ૨૬૦ માઇલની છે. **વસ્તી*** ૩૫૧૨૪૩૫ માણસની છે.

આ પ્રાંતનું ક્ષેત્રફળ સુમારે ૫૭૦૦૦ ચોરસમાઈલ છે; તેમાંથી સુમારે ૬૦૫૦ ચોરસમાઈલ ખૈરપુરના દેશી રાજ્યનું અને બાકીનું સુમારે ૫૦૯૫૦ ચોરસમાઈલ ઇંગ્રેજી રાજ્યનું છે.

---

* આ અને હવે પછીના વસ્તીના આંકડાઓ ઈ. સ. ૧૯૧૧ ના વસ્તી પત્રક મુજબ નોંધેલા છે.

એનો ૩/૪ ભાગ મુસલમાનો અને બાકીના _ ભાગમાં હિંદુ પારશી, યુરોપ્યન ખ્રિસ્તી અને યહુદી વગેરે છે.

આ પ્રાંતની આબો હવા સારી છે. ઉત્તર ભાગમાં ગરમી અને ઠંડી ઘણી પડે છે. મધ્ય ભાગમાં ગરમી તથા ઠંડી ઉત્તરભાગ કરતાં ઓછી અને દક્ષિણના ભાગથી વધારે છે. પણ દક્ષિણ ભાગમાં ઘણું કરીને ગરમી અને ઠંડી બન્ને સાધારણ છે.

આ પ્રાંતની ભાષા સિંધી છે પણ ઉત્તર તરફ કોઇ કોઈ ઠેકાણે બલૂચિ પણ બોલાય છે.

આ પ્રાંતમાં મુસલમાનોની વસ્તી ઘણી છે. તેઓ સુની ધર્મના છે. બાકીના હિંદુઓ વૈશ્નવ, જૈન, શૈવ, રામાનુજ, નાનકપંથી, શક્તિપંથી અને દરિઆપંથી છે; વળી મોટાં શહેરોમાં પારશીઓ, ખ્રિસ્તીઓ વગેરે જાતો પણ રહે છે.

સિંધ પ્રાંતના ભાગો અને તેના અમલદારો.

પ્રાંત—ઇલાકાના મોટા ભાગને **પ્રાંત** કહે છે; આ પ્રાંતના મુખ્ય અમલદારને **કમિશનર** કહે છે.

પ્રાંતમાંના ઇંગ્રેજી ખાલસા મુલકના ભાગોને **જિલ્લા** કહેછે; જિલ્લાના મુખ્ય અમલદારને **કલેકટર** કે **ડિસ્ટ્રિક્ટ માજિસ્ટ્રેટ** કહે છે.

જિલ્લાના વિભાગને **સબડિવિઝન** કહે છે; સબડિવિઝન જે અમલદારના તાબામાં રહે તે અમલદારને **આસિસ્ટન્ટ કલેકટર** કે **ડેપ્યુટિ કલેકટર** કહે છે.

સબડિવિઝનના પેટા વિભાગને **તાલૂકો** કહે છે; તાલૂકાના મુખ્ય અમલદારને **મુખ્ત્યારકાર** એટલે **મામલતદાર** કહે છે.

પ્રાંતમાંનો જે મુલક દેશી **રજવાડાની** સત્તા હેઠળ હોય તેને **સંસ્થાન** કહે છે. સંસ્થાનની ખંડણી વસુલ કરનાર તથા સરકારી રાજ્યકારભાર સંબંધી લખાણ ચલાવનાર અધિકારીને **પોલિટિકલ એજંટ** કહે છે.

સિંધ પ્રાંતના મુખ્ય ૮ ભાગ કરેલા છે તેઓનાં નામ.

૧. **કરાચી** જિલ્લો.
૨. **હૈદ્રાબાદ** જિલ્લો.
૩. **નવાબશાહ** જિલ્લો.
૪. **લાડકાણા** જિલ્લો.
૫. **સખ્ખર** જિલ્લો.
૬. **થરપારકર** જિલ્લો.
૭. **ઉત્તર** સરહદ જિલ્લો.
૮. **ખૈરપુર** સંસ્થાન.

ઉત્તરથી શરૂ કરતાં આ ભાગો નીચે દર્શાવેલી રીતે સમાયલા છે.

ઉત્તરે–**ઉત્તર સરહદ** જિલ્લો, એની **દક્ષિણે**–**લાડકાણા** અને **સખ્ખર** જિલ્લા, **લાડકાણા** જિલ્લાની **દક્ષિણે**–**કરાચી**–જિલ્લો. **કરાચી** જિલ્લાની **પુર્વે** **હૈદ્રાબાદ** જિલ્લો, અને **હૈદ્રાબાદ** જિલ્લાની **ઉત્તરે**–**નવાબશાહ** જિલ્લો તથા **હૈદ્રાબાદ** જિલ્લાની **પૂર્વમાં** **થરપારકર** જિલ્લો છે; અને **થરપારકરની ઉત્તરે** **ખૈરપુર** સંસ્થાન આવેલું છે.

પર્વતો.

ઘણા ઊંચા અને લાંબા ગએલા ટેકરાઓને **પર્વત** કહે છે; થોડા ઊંચાને **ટેકરીઓ**, જબલ કે ડુંગર કહે છે. જે પર્વતના મથાળામાંથી ધુમાડા, રાખ અને ઊનો રસ વગેરે પ્રવાહી પદાર્થ નીકળે છે તેને **જ્વાળામુખી** કહે છે.

સિંધના પર્વતો.

ખીરથર, **કરૂ** અને **પબ**, સિંધ અને બલૂચિસ્તાનની વચ્ચે છે; એ ત્રણેને એકઠા કરીને **હાલાર** પર્વત

કહે છે. પણ પર્વતની કેટલીક શાખાઓ કરાચી જિલ્લામાં આવેલી છે. એ ભાગને **કોહીસ્તાન*** કહે છે. કોહીસ્તાન કરાચી જિલ્લાના ચોથા ભાગમાં છે.

ખીરથર પર્વતની એક શાખા લાડકાણા પાસે છે. એને **ભગોટોડો** કે **લક્કી** પર્વત કહે છે. લક્કી પર્વત સેવણની નજદીક છે, ત્યાં **ઊના** પાણીનું ઝરણ છે, તેને **ધારાતીર્થ** કહે છે. ત્યાં દરવર્ષે જાત્રાનો મેળો ભરાય છે ખીરથર પર્વતનું બીજું શિખર કલાતના ઇલાકામાં લાડકાણાની પાસે છે તેને **દારહ્યારો** પર્વત કહે છે. આ દારહ્યારા પર્વત ઉપર **કૂતરાની ઘોર** છે. એ ઘોર બાબત એમ વાત ચાલે છે કે આગળના વખતમાં કોઈ મુસાફર પોતાના કૂતરા સાથે આ પર્વતપરથી જતો હતો. પણ તે રસ્તો ચૂકી જવાથી ભૂલો પડયો અને ત્યાંજ મરણ પામ્યો. આ ખબર તેનાં સગાંવહાલાંને જણાવવા માટે કૂતરો ગયો અને તે બધાંને પકડીને ધણીના મુડદા પાસે લઈ આવ્યો. આ નિમકહલાલ પ્રાણીએ પોતાનું કર્તવ્ય બજાવીને તુર્તજ પોતાના વ્હાલા ધણીના વિયોગમાં તેના મુડદા પાસે પ્રાણ છોડયો. એ કૂતરાની એવી નિમકહલાલી જોઇને તે મુસાફરનાં સગાંવહાલાંઓએ બન્નેની ત્યાં કબર ચણાવી, ને તે સ્થળને **કૂતરાની** ઘોર એવું નામ આપ્યું. જે અદ્યાપિ પર્યંત કાયમ છે. આ સ્થળની હવા ઊનાળામાં બહુ ખુશનુમાં રહે છે, તેથી **ઇંગ્રેજો** વગેરે બીજા અમલદારો ત્યાં હવા ખાવા જાય છે.

ઠઠ્ઠા નજદીક **મકલી** ટેકરી છે. તેના પર લાખો **કબરો** અને **મસ્જીદો** છે. તે દિનપ્રતિદિન પડી જતી

* કોહીસ્તાન એટલે ટેકરાવાળો મૂલક.

જાય છે અને ઓછી થતી જાય છે એને **સવાલાખ પીરોની કબરોવાળી મકલી ટેકરી** કહે છે.

એ સિવાય **મોહન, કર્ટા, કામ્બો, સરજાન** અને **કાળીટેકરી** (કારો ટકર) હાલા પર્વતમાંથી નીકળી કરાચી જિલ્લા સુધી આવેલા છે.

હૈદ્રાબાદની નજદીક **ગંજોટકર** નામે ડુંગર છે.

શિકારપુરની નજદીક **સખર, બખર** અને **રોરીની** ટેકરીઓ છે તેના ઉપર એ શહેરો વસેલાં છે.

રેતીનાં મેદાન અને ટેકરા.

રેતીના ઢગલા **રોરીડિવિઝન, ખૈરપુર** સંસ્થાન અને **થરપારકર** જિલ્લામાં છે તેને **ભિટું** (રેતીના ટેકરા)કહે છે.

નદી.

મીઠા પાણીનો જે પ્રવાહ પર્વતમાંથી કે સરોવરમાંથી નીકળી ઢળતી જગામાં થઈ સમુદ્રને મળે છે તેને **નદી** કહે છે. જે જગાએથી નદી નીકળે છે તે જગાને તેનું **મૂળ** અને જ્યાં સમુદ્રને મળે છે તે જગાને તેનું **મુખ** કહે છે.

સરોવર.

જમીનથી વીંટાયલા પાણીના ભાગને **સરોવર** કહે છે. સિંધમાં તેને **ઢંઢ** કહે છે.

સિંધ પ્રાંતની નદીઓ.

સિંધુ નદી—હિમાલય* પર્વતના **માન** સરોવર-

---

* હિંદુસ્તાનની ઉત્તરે હિમાલય પર્વત જાણે એક મોટા કોટની પેઠે આવી રહેલો છે. પૃથ્વી ઉપર એ સર્વથી ઉંચો પર્વત છે, અને તેને મથાળે સદા બરફ રહેછે. આ ઉપરથી તેને હિમાલય પર્વત કહેછે. હિમ=બરફ+આલય=સ્થળ-જગા હિમાલય—બરફની જગા.

માંથી નીકળી **કાબૂલ** અને **પંજાબની** પાંચ નદીઓ સાથે મળી ૧૮૦૦ માઇલ વહી **અરબી સમુદ્રમાં** પડેછે. સિંધમાં એ નદીની લંબાઈ **મિઠનકોટથી કેટીબંદર** આગળ અરબી સમુદ્રને મળેછે ત્યાં સુધી ૬૦૦ માઇલછે આ નદીમાં પાણી હમેશાં રહે છે. ઊનાળામાં જ્યારે ઘણો તાપ પડે છે, ત્યારે હિમાલય પર્વતના મથાળા ઉપરનો બરફ ગરમીથી ઓગળેછે, અને એ પાણીનો **માનસરોવરમાં** ઘણો વધારો થઈ જવાથી સિંધુ નદીમાં તે વખતે રેલ આવે છે. ચોમાસામાં પંજાબ વગેરે ઉત્તર તરફના મુલકોમાં એટલે જે દેશોમાં થઇને સિંધુ નદી વહેતી વહેતી સિંધમાં આવે છે તે દેશોમાં વરસાદ થવાથી પણ સિંધુ નદીમાં પૂર ચડેછે. એ નદીની પહોળાઈ સિંધ દેશમાં ઘણેક ઠેકાણે તો એક માઇલ છે. પણ એવું કોઈ પણ ઠેકાણું નથી કે જ્યાં તેની પહોળાઈ અર્ધા માઇલ કરતાં ઓછી હોય. આ સિંધુ નદી ઉપરથી આ પ્રાંતનું નામ સિંધ પાડયું છે. સિંધુ એટલે દરિઓ. આ પ્રાંતમાં વરસાદ બહુજ થોડો પડે છે, પરંતુ સિંધુ નદીના ફાંટા અને નહેરો આખા દેશમાં પ્રસરેલા હોવાથી જ્યારે સિંધુમાં પૂર ચડેછે ત્યારે તમામ સ્થળે તે વાટે પાણી ફેલાઈ જાય છે; ને દેશ આબાદ થઈ ઘણો પાક નીપજે છે. આ નદીમાં બહુ રેલ આવવાથી કોઇક વખતે નુકસાન પણ થાય છે. પરંતુ હાલમાં સરકારે તેવા ભાગો ઉપર મજબૂત બંધ બાંધી મૂકયા છે તેથી નુકસાન થતું નથી.

એ નદી ઉપર આવેલાં શહેરો.

સખ્ખર, બખ્ખર, રોરી, દાદુ, સેવાન, માઝીંદા,

કોટ્રી, ગીધુબંદર, ઝરખ, ઠઠ્ઠા, શાહાબંદર, કેટીબંદર અને **ઘોડાબારી** વગેરે.

હબ નદી.—એ પશ્ચિમ સરહદવાળા પર્વતોમાંથી નીકળી ૧૨૦ માઈલ વહી **રાસલમારી** આગળ **અરબી સમુદ્રને** મળે છે.

ચોમાસાના વરસાદથીજ માત્ર વહેતી નદીઓ.

નદીગાજ.—કરાચી અને શિકારપુર જિલ્લાની પશ્ચિમે **ખીરથર** પર્વતમાંથી નીકળી **કુલજી** આગળ **પશ્ચિમનાળાને** મળે છે.

ભારન નદી.—**ખીરથર** પર્વતમાંથી નીકળી ૯૦ માઇલ વહી **કોટ્રી** આગળ સિંધુ નદીને મળે છે.

મલીર નદી.—કોહીસ્તાનમાંથી નીકળી કરાચીની નજદીક **ગિસ્રી** આગળ સમુદ્રને મળે છે.

મોહન નદી.—રનીકોટમાંથી નીકળી સનગામની પાસે **સિંધું નદીને** મળે છે.

આ નદીઓમાં ચોમાસામાં વરસાદ પડવાથી ઓચિંતું પાણી આવવાને લીધે ઘણું નુકસાન થાય છે. કોઈ કોઈ વેળા તો માણુસો, ઢોરો વગેરે તણાઈ જાય છે.

સિંધુ નદીનાં નાળાં અને નહેરો.*

બેગારી નહેર.—ઉત્તર સરહદ જિલ્લામાં છે તે બુલદકીમાંથી નીકળી પટ્ટ તરફ જાયછે. એમાંથી બીજી

---

* નદીના આડા અવળા ફાંટા કુદરતી રીતે પ્રસરેલા હોય તેને નાળાં કહે છે, અને નદીમાંથી જે પ્રવાહ બીજે રસ્તે વાળીને દૂર લઈ જવામાં આવ્યો હોય તેને નહેર કહેછે. નહેરને સિંધીમાં વાહવા કહે છે.

ઘણી નાની નાની નહેરો નીકળે છે. જે આખી ઉત્તર સરહદને આબાદ કરેછે.

સિંધ નહેર.—શિકારપુર આગળ છે.

સખ્ખર નહેર.—સખ્ખર પાસે છે.

ઉભરંધો નાળો. (પૂર્વ નાળું)—સખ્ખર શહેરની પેલી બાજુએથી નીકળી ખૈરપુર સંસ્થાનમાંથી વહીને થરપારકર જિલ્લામાં જાય છે. એમાંથી **મીર નહેર** અને **મીઠરાઉ** તથા **જમરાઉ** નહેરો વગેરે નીકળે છે. એ નાળામાં ઘણાં સરોવરો છે, તેમાં મુખ્ય **મખીની** ઢંઢછે. એ સરોવરમાંથી મીઠરાઉ નહેર નીકળે છે.

ગાર નહેર.—લાડકાણા જિલ્લામાં છે. તેની ઉપર લાડકાણા શહેર છે.

પશ્ચિમ નાળું.—લાડકાણા અને મેહર ડિવિઝનમાંથી વહી સેવણ આગળ **મંછર સરોવરમાં** પડે છે.

અરલ નહેર.—સેવણ આગળ છે.

નવલખી નહેર.—હૈદ્રાબાદ જિલ્લામાં છે. એ જૂનામાં જૂની નહેર છે.

કુલેલી નહેર.—હૈદ્રાબાદની પૂર્વમાં છે. તેમાં નાની નાની આગબોટો પૂર આવવાની મોસમમાં ચાલે છે.

પીંજારી નહેર, ભગાર નહેર, સતા નહેર કલરી નહેર અને **હજામરો** વગેરે કરાચી જિલ્લામાં છે.

સિંધનાં સરોવર.

મંછર.—સિંધમાં મોટામાં મોટું સરોવર આ છે. તેને **મંછરની** ઢંઢ કહે છે. તેમાં પશ્ચિમનાળું અને

અરલ નહેર સંધાય છે. એ સરોવરની લંબાઈ ચોમાસામાં ૨૦ માઇલ જેટલી થાય છે. પણ પાછળથી તેનું અર્ધ પણ મુશ્કેલીથી રહે છે. તેમાં માછલાં અને સુશોભિત પક્ષીઓ ઘણાં છે.

કુંજોર અને સોનારી ઢંઢ—નગરઠઠ્ઠા અને ઝરખની વચ્ચે છે.

હાલેજી ઢંઢ—કરાચી જિલ્લામાં ગુજો ગામની ઉત્તરે છે.

સુમરી ઢંઢ—થરપારકર જિલ્લામાં ઉમરકોટની પશ્ચિમે છે.

મખીની ઢંઢ—સાંઘડની પૂર્વે છે.

બેટ.

જમીનનો જે ભાગ ચારે બાજુએ પાણીથી વીંટાયલો હોય તેને બેટ કહે છે.

સિંધના બેટો.

બખ્ખર અને સાહબેલો—એ બે બેટો સિંધુ નદીમાં સખ્ખર અને રોરીની વચમાં છે.

મનોરા—કરાચી પાસે સમુદ્રમાં છે.

ભૂશિર.

જમીનની અણી લાંબી થઇને સમુદ્રમાં ગઈ હોય તેને ભૂશિર કહે છે. સિંધમાં **માંઝ** નામે ભૂશિર છે.

સિંધમાં મોટાં શહેરો.

કરાચી, ઠઠ્ઠા, કોટ્રી, માઝીંદા, કેટીબંદર, શાહબંદર, અને ઝરખ એ કરાચી જિલ્લામાં છે.

હૈદ્રાબાદ, હાલા, ટંડામહમદખાનટંડોબાગા, ટંડોઅલાયર એ હૈદ્રાબાદ જિલ્લામાં છે. **નૌશેરા, કંડિઆરા, નવાબશાહ** અને **શાહેદાદપુર** એ નવાબશાહ જિલ્લામાં છે.

ઉમરકોટ, સાંઘડ, મીઠી, છાછરો ને **નગર, પારકર** એ થરપારકર જિલ્લામાં છે.

શિકારપુર, સખ્ખર, રોરી, ઉબાવરો અને **ઘોટકી** વગેરે **સખ્ખર** જિલ્લામાં છે.

દાદુ, લાડકાણા, મેહર અને **સેવણ** વગેરે લાડકાણા જિલ્લામાં છે.

જેકબાબાદ, કશમોર, વગેરે ઉત્તર સરહદમાં છે.

ખૈરપુર, ગંબટરાણીપુર, ટંડોમસ્તીખાનનો વગેરે ખૈરપુર સંસ્થાનમાં છે.

મુખ્ય મુખ્ય રેલ્વે સ્ટેશનો નૉર્થ વૅસ્ટર્ન રેલ્વેનાં.

૧. **કરાચી**—એ નૉર્થ વૅસ્ટર્ન રેલ્વેનું છેલ્લું સ્ટેશન છે. કરાચીમાં ૧ **સીટીનું** અને ૨ **કેન્ટોન્મેન્ટનું** એમ બે સ્ટેશનો ઉતારૂઓની જવા આવવાની સગવડ માટે છે. એ બન્ને સ્ટેશનો ઘણીજ સરસ બાંધણીવાળાં અને સુશોભીત છે. કેન્ટોન્મેન્ટના સ્ટેશન આગળ રેલ્વે **વર્કશોપ છે.** એ કારખાનામાં હજારો માણુસો દરરોજ કામકાજ કરે છે. ગાડીઓ બનાવવાની, રંગવાની, ભાગ્યું તૂટયું સમારવાની વગેરે અનેક જાતની કારીગરી ઉપર તેમનું અહીં ગુજરાન ચાલે છે. **ડિસ્ટ્રિકટ** ટ્રૅફિકસુપરિન્ટૅન્ડેન્ટની ઑફીસ પણ કરાચીમાં છે. બન્ને સ્ટેશનો ઉપર **રીફ્રેશમેન્ટ રૂમ** છે.

૨. **જુંગશાહી**:—આ સ્ટેશન ઉપર રીફ્રેશમૅન્ટ રૂમ રાખેલો છે. અને એ **સ્ટેશનથી નગરઠઠ્ઠા** તરફ જવાનો માર્ગ શરૂ થાય છે. એ માર્ગ પાકો (સડકનો) છે. અહીંથી નગરઠઠ્ઠા આશરે ૧૩ માઇલ દૂર છે.

૩. **જમ પીર**:—એ સ્ટેશનથી અર્ધો માઇલ દૂર, એક પ્રાચીન શિવાલય, ટેકરી ઉપર છે. ત્યાં ઊના પાણીનું ઝરણુ છે. આ ઝરણનું પાણી ત્યાંને ત્યાંજ સમાઈ જાય છે. અહીં હિંદુ લોકો મુએલાંની ક્રિયા કરવા તથા દેહશુદ્ધિ પ્રાયશ્ચિત કરવા આવે છે. આ **શિવાલયને હેમેશ્વર** મહાદેવનું દેરૂં કહે છે.

૪. **કોટ્રી**:—એ મોટું જંકશન છે. અહીંથી રેલ્વે બે તરફ ફંટાય છે. એક ફાંટો સિંધુને પશ્ચિમ કિનારે ચાલ્યો જાય છે, અને સખ્ખર થઈ ઉત્તરમાં પંજાબ તરફ જાય છે. બીજો ફાંટો સિંધુ નદીનો પૂલ ઓળંગી **હૈદ્રાબાદ** થઇને એ નદીને પુર્વ કિનારે ચાલ્યો જાય છે, ને **રોરીએ** પહોંચે છે.

૫. **લક્કી**:—એ સ્ટેશનથી ૨ માઇલ દૂર **ધારા** તીર્થ નામે હિંદુઓનું યાત્રાનું ઠેકાણું છે. ત્યાં ઊના પાણીનું ઝરણુ છે.

૬. **રૂક**:—એ મોટું **જંકશન** છે. અહીંથી રેલ્વેનો એક ફાંટો એમને એમ **સખ્ખર** તરફ જાય છે; અને બીજો ફાંટો **શિકારપુર** અને **જેકબાબાદ** થઇને **ક્વેટા** તરફ જાય છે. એ સ્ટેશન ઉપર **રીફ્રેશમૅન્ટરૂમ** રાખેલ છે.

૭. **સખ્ખર**:—આ સ્ટેશન સિંધુ નદીના ડાબા કિનારા ઉપર છે. એના સામા કિનારા ઉપર **રોરી**

સ્ટેશન છે. **સખ્ખર** અને રોરીની વચ્ચે સિંધુ નદીમાં **બખ્ખર** નામે બેટ છે. એ બેટ ઉપર થઇને એક જબરો પૂલ રેલ્વેવાળાઓએ બાંધ્યો છે. તે બહુ જોવા લાયક છે એને **લેન્સડાઉનબ્રીજ** કહે છે. સખ્ખરથી ઉપડેલી ટ્રેન આ પૂલ ઉપર થઇને રોરી પહોંચ્યા બાદ ઇશાનકોણ તરફ મરડાઇને પંજાબ ભણી જાય છે.

કોટ્રી રોહરી રેલવેનાં.

૧. **હૈદ્રાબાદ**:—એ જંકશન છે. અહીંથી એક ફાંટો ઉત્તર તરફ **રોરી** ભણી અને બીજો ફાંટો પૂર્વ તરફ **થરપારકરમાં ટન્ડાઅલાયાર** અને **મીરપૂરખાસ** ભણી થઇને **સાદીપલી** જાય છે. સાદીપલીથી મારવાડને માર્ગે રેલ્વે **મુંબઈ** તરફ જાય છે.

૨. **ઉદેરાલાલ**:—હિંદુઓની તીર્થની જગા છે. અહીં દર વરસે ચૈત્ર શુદી બીજનો મેળો ભરાય છે, તેમાં લાખો રૂપીઆનો માલ વેચાય છે.

૩. **ટન્ડાઆદમ**:—એ સારી વેપારની જગા છે. ત્યાંથી હાલા અને **કંડીઆરા** થઈ રેલ્વે **રોરી** જાય છે.

રાજ્યરીતિ.

સિંધ પ્રાંતના ઉપરી અમલદારને **કમીશનર** સાહેબ કહે છે. તેના હાથ તળે દરેક જિલ્લાના **કલેકટરો** અને **ડેપ્યુટી કમીશનરો** છે.

દરેક જિલ્લાનો મુખ્ય કારભાર ચલાવનાર અમલદાર **કલેકટર** કે **ડિસ્ટ્રીકટ** માજિસ્ટ્રેટ સાહેબ કહેવાય છે. તે જમાબંધી વસૂલ કરે છે. ખર્ચ થાય છે તે આપે છે અને મુલ્કી, ફોજદારી તથા લોકોપયોગી દરેક કામ ઉપર નીઘા રાખે છે. ઘણું કરીને તેના હાથ નીચે ત્રણ ચાર

આસિસ્ટન્ટ કલેકટરો કે ડેપ્યુટી કલેકટરો, એક ડિસ્ટ્રીક્ટ ડેપ્યુટી કલેકટર અને એક હજુર ડેપ્યુટી કલેકટર હોય છે.

આસિસ્ટન્ટ કલેકટરો કે **ડેપ્યુટી** કલેકટરોને જિલ્લાના વિભાગો (સબડિવિઝનો) ની દેખરેખ સોંપેલી હોય છે. અને હજુર ડેપ્યુટી કલેકટર જિલ્લાના મુખ્ય શહેરમાં રહી તીજોરી વગેરેનું કામકાજ કરે છે.

આસિસ્ટન્ટ કલેકટરોના હાથ નીચે તાલૂકાઓની દેખરેખ રાખવા માટે **મુખ્ત્યારકાર** એટલે **મામલતદાર** રાખવામાં આવેલા છે. તેઓ જમાબંધી વગેરેનાં કામ બજાવે છે. ઉપર કહેલા તમામ અમલદારો માજિસ્ટ્રેટનું કામ પણ બજાવે છે.

તે ઉપરાંત **પોલીસ** સુપરિન્ટેન્ડૅન્ટ, **ઇંજિનીયર** અને માપણી ખાતાના અમલદારો (રેવન્યુ સરવે ઑફીસર), કલેકટરો અને માજિસ્ટ્રેટોને સહાય કરે છે.

પોલીસ સુપરિન્ટેન્ડૅન્ટ અને તેનાં માણુસો ખુન કરનારા, ચોર, વાટપાડુ, ધાડ પાડનારા વગેરેને ઝાલીને શિક્ષાને સારૂ **માજિસ્ટ્રેટને** હવાલે કરે છે. દરેક તાલૂકામાંની મુખ્ત્યારકારની કચેરીમાં પોલીસ સુપરિન્ટેન્ડૅન્ટ તરફથી **ફોજદાર** રહે છે.

રસ્તા બાંધવાનું, નહેરો ખોદવાનું, તળાવ ખોદવાનું, ધર્મશાળા બાંધવાનું વગેરે સરકારી બાંધકામનું ખાતું ઇંજિનીયર સાહેબના હાથ તળે હોય છે. માપણી ખાતાના આમલદારો (રેવન્યુ સરવે ઑફિસર) દરેક જમીનદારને કેટલી **વીઘોટી** (ઢલ) ભરવાની છે, તે ઠરાવી આપે છે.

જિલ્લાને માટે એક **ડિસ્ટ્રિક્ટ** જડજ એટલે મુખ્ય ન્યાયાધીશ હોય છે. ખુન કરનારા, ધાડ પાડનારા વગેરે

ભારે ગુન્હા કરનારાઓને માજિસ્ટ્રેટે મોકલ્યા હોય તેઓનો એ જડજ ઇન્સાફ કરે છે. જંગમ મિલ્કત સંબંધી ફર્યાદ (દિવાની દાવા) પણ એ સાંભળે છે. જડજને મદદ કરવાને આસિસ્ટન્ટ જડજ અને સબૉર્ડિનેટ જડજ પણ રાખેલા હોય છે. મોટાં નગરોમાં **સ્મૉલ-કૉઝ કોર્ટ** છે, તેના જડજો નાની રકમના દિવાની કજીઆ ચૂકવે છે. તેના ફેસલા ઉપર અપીલ થતી નથી. તમામ ન્યાયખાતાનું ઉપરીપણું સિંધની **જ્યુડિશ્યલ કમિશનરસ કોર્ટના** તાબામાં છે અને તે કરાચીમાં છે.

દરેક જિલ્લામાં સરકારી નોકરો તથા ગરીબોની દવા કરવાને મોટા ડાકટરો (**સિવિલ સરજન**) રાખેલા છે. જરૂર જણાય તો માંદા માણસને હૉસ્પિટલમાં રાખી દવા કરે છે. જિલ્લાના મોટા તાલૂકામાં એજ પ્રમાણે દવાખાનાં ઉઘાડયાં છે, તેમાં **આસિસ્ટન્ટ** સરજનો કે હૉસ્પિટલ **આસિસ્ટન્ટો** દવા આપે છે.

શહેરો તથા કસ્બાઓને ચોખ્ખાં રાખવા માટે તથા રાત્રે રસ્તાઓપર દીવા કરવા માટે **મ્યુનિસિપાલ કમીટીઓ** ઠરાવી છે. ગામડાંઓમાં ઉપલાં કામોના બંદોબસ્ત માટે **લોકલબોર્ડો** છે. લોકલબોર્ડની પેદાશને લોકલ ફંડ કહે છે. **કરાચી, હૈદ્રાબાદ, શિકારપુર** અને **સખ્ખરમાં** મોટી મ્યુનિસિપાલિટીઓ છે. અને દરેક જિલ્લા માટે એક એક મોટી **લોકલબોર્ડ** છે.

કેળવણી ખાતાનો મોટો અમલદાર **એજ્યુકેશનલ ઇન્સ્પેકટર** છે, તેના હાથ તળે **ડેપ્યુટી** ઇન્સ્પેકટરો અને **આસિસ્ટન્ટ** ડેપ્યુટી એજ્યુકેશનલ ઇન્સ્પેકટરો વગેરે છે. મોટાં શહેરોમાં ઇંગ્રેજી અને સિંધી વગેરે નિશાળો છે.

નાનાં ગામોમાં સિંધી નિશાળો છે. શિક્ષક થવા માટે **હૈદ્રાબાદમાં** બે વિદ્યાલય છે. ૧. **મેલટ્રેનિંગ** કૉલેજ અને ૧. **ફિમેલટ્રેનિંગ** કૉલેજ. એ સિવાય ત્યાં **એ-ગ્રીકલ્ચર** સ્કૂલ (ખેતીવાડીની નિશાળ) અને **મેડીકલ** સ્કૂલ (વૈદક સંબંધી જ્ઞાન આપનારી શાળા) પણ છે. **મેડીકલ** સ્કૂલમાં શીખીને પાસ થએલાઓને હૉસ્પિ-ટલ **આસિસ્ટન્ટની** જગા મળે છે. કરાચીમાં **ઇંજિ-નીયરીંગ** અને ઊંચી **કેળવણી** લેવાનું વિદ્યાલય છે તેને **દયારામ જેઠમલ** કૉલેજ કહે છે. મુસલમાનો માટે **મદ્રસા** છે. દરેક જિલ્લામાં ઇંગ્રેજી **હાઈસ્કૂલો** છે. અને હાલમાં હુન્નરી સ્કૂલો પણ ઠેકાણે ઠેકાણે ઉઘડતી જાય છે.

પાક ખેતી.

આ પ્રાંતમાં બે પાક થાય છે. ૧. **ખરીફ**. ૨. **રવી** **ખરીફ** પાક નદીમાં રેલ આવતી વખતે વવાય છે. અને કાર્તિક માસમાં તૈયાર થાય છે. **રવી પાકની** રોપણી પાણી ઉતરતી વખતે થાય છે ને ચૈત્ર મહિનામાં તૈયાર થાય છે. પહેલા પાકમાં જુવાર, બાજરી, ચોખા, તલ, તેલીયાંબીયાં; કપાસ વગેરે થાય છે; અને બીજામાં ઘઊં, જવ, ચણા, મટર, મગ તથા બીજાં કઠોળ વગેરે થાયછે.

સિંધમાં પાક નિપજાવવાની જમીન ૫ પ્રકારની છે.

૧ લી:—જે જમીનને રેંટીઆ વતી પાણી આપે છે તે **ચરખી.**

૨ જી:—જે જમીનને નહેરોની વાટે પાણી આપે છે તેને **સેલાબી** (ઢોળાણવાળી) જમીન કહે છે.

આ જમીનમાં ખર્ચ બહુ કમતી થાય છે. એથી પાક ઘણું ખરૂં આ જમીનમાં થાય છે.

૩ જી:—જે જમીન પાણી ઘણું ચડે તોજ પોતાની મેળે પલળી રહે અને તરથાય; પણ પૂર કમતી હોવાથી ઊંચાણમાં પાણી ચડી શકે નહિ તેવે વખતે જેને રેંટીઆ વતી પાણી આપવું પડે, તેને **મોકી** કહે છે.

૪ થી ચાહી:—જે જમીનને કૂવામાંથી પાણી આપવામાં આવેછે તે.

૫ મી બારાણી:—જે જમીનની ખેતીનો આધાર વરસાદ ઉપર રહે છે તે.

જમીદારો સરકારી ઢલ (વેરો) આપેછે પણ **જાગીરદારો** આપતા નથી.

ખેતી ઘણે ઠેકાણે **હારી** લોકો કરે છે; અને કેટલેક ઠેકાણે **જમીદારો** પોતેજ ખેતી કરે છે.

હારી લોકોના બે વર્ગ છે. (૧) **મારોટી** એટલે વંશપરંપરાંથી ચાલતા વારસા મુજબ ખેતી કરનારા, (૨) **વગરમારોટી** એટલે વારસાના હક્ક વગરના.

મારોટી વર્ગના હારી લોકો પાસેથી જમીદારો પોતાનો હિસ્સો અને સરકારી ઢલજ માત્ર લે છે. તે સિવાય બીજી કંઈ પણ અખ્ત્યારી વાપરી શકતા નથી. પણ વગરમારોટીના વર્ગના હારી લોકોને તો જમીદાર કોઈ પણ વખતે કાઢી શકે છે.

વેપાર.

ઇંગ્રેજોના આવવા અગાઉ આ પ્રાંતનો બીજા દેશો સાથે ૧૨ લાખ રૂપીઆનો વેપાર ચાલતો હતો પણ ઇંગ્રે-

જોના આવવા પછી આગગાડીઓ, આગબોટો અને વહાણો વગેરેની આવજા ઘણી વધવાથી, રસ્તાઓની સગવઢ હોવાથી, તેમજ પોલીસની સંભાળ અને ટપાલ તથા તાર ખાતાંઓને લીધે વેપારમાં ઘણોજ વધારો થઈ એ રકમ ૧૨ કરોડ સુધી પહોંચી છે.

આમદાની.

કાપડ, સોનું, લોઢું, તાંબું વગેરે ધાતુઓ, તથા કાગળ, રબર, કટલરી (છરી કાંટા વગેરે સામાન), ચિનાઈ વાસણ, દારૂ (મદિરા), કેરોસીન તેલ, ખાંડ વગેરે ઘણો સામાન વિલાયતથી તેમજ બહાર દેશાવરથી આવે છે.

રવાનગી.

કપાસ, ઊન, ચામડાં, ઘઉં, તેલીયાં બીયાં વગેરે અનાજ તથા હાડકાં, ચીંથરાં વગેરે ઘણો માલ બહાર દેશાવર ખાતે જાય છે.

સરકારને પેદાશ.

સરકારને પેદાશના મુખ્ય રસ્તા—

૧ જમીનનો કર.

૨ કસ્ટમડયુટી એટલે માલની આવક પરની જકાત.

૩ નિસાવાળી જાણસો ઉપરનું મહેસુલ.

૪ મીઠાનો કર.

૫ ઇનકમ ટૅકસ એટલે વાર્ષિક આવક ઉપરનો કર-

આ બધાની પેદાશ એક કરોડ રૂપીઆની છે.

કારખાનાં.

ચીજો બનાવવાનું કામ હમણાં સિંધમાં ઓછું થતું જાય છે. કારણ કે સારી ચીજો વિલાયતથી સંચામાં

બનીને આવે છે, અને તે સોંઘી મળે છે; પણ સાધારણ માલ જે દરરોજના ખપનો અહીં બને છે તે થોડો સારો છે. **નગરઠઠ્ઠામાં** ગરબીઓ, સુસીઓ, રંગેલા ચારસાઓ ને લુંગીઓ થાય છે.

હૈદ્રાબાદમાં સંઘાડાનું કામ, ભરતનું કામ ને કસબનું કામ સારૂં થાય છે.

હાલામા ગંજ એટલે લાકડાની રંગબેરંગી ડાબલીઓ અને **કાસીનું** (મીનાકારીનું) કામ સારૂં થાય છે.

બીબાંવતી છાપવાનાં કારખાનાં, ને કપાસ લોઢવાના તથા ગાંસડીઓ બાંધવાના **સાંચા**, પણ સિંધમાં ઠેકાણે ઠેકાણે ફેલાતા જાય છે.

કરાચી જિલ્લો.

આ જિલ્લો **સિંધનો** દક્ષિણ અને પશ્ચિમનો ભાગ છે. તેની લંબાઈ નદી **ગાજથી અરબી સમુદ્ર** સુધી છે; અને પહોળાઈ હાલાર પર્વતથી **સિંધુ** નદી સુધીછે. પણ **લાડનો** ભાગ સિંધુ નદીની પૂર્વ તરફ પણ ગયો છે.

સીમા અને વિસ્તાર વગેરે.

ઉત્તરે લાડકાણા જિલ્લો, **પૂર્વે** સિંધુ નદી અને **હૈદ્રાબાદ** જિલ્લો, **દક્ષિણે** અરબી સમુદ્ર અને **પશ્ચિમે** **બલુચિસ્તાન** અને **લસબેલાનો** મુલક છે. એ જિલ્લાની વસ્તી ૫૨૦૭૨૧ માણસની છે. આ જિલ્લાનો પશ્ચિમભાગ બહુ ટેકરાવાળો છે તેનું નામ **કોહીસ્તાન** છે. એમાં થોડો વરસાદ આવે છે ને બાકીનો સિંધુના કાંઠાનો રસાળ પ્રદેશ છે. એમાં સુતરાઉ અને રેશમી કાપડ, માટીનાં વાસણ અને કામળા બને છે. ખેતીની પેદાશમાં ડાંગર, જુવાર અને બાજરી એ ખરીફ પાકમાં

મુખ્ય છે. રવીપાકમાં ઘઉં, દીવેલી, બીયાં, કઠોળ અને જવ મુખ્ય છે. ડાંગર જુવાર અને બાજરી કરાચીથી **મુંબઈ ઇલાકાના** બીજા ભાગો ખાતે ચઢે છે. અને ઘઉં તથા અનેક જાતનાં તેલ કાઢવાનાં બીયાં ઇંગ્લાંડ મોકલવામાં આવે છે.

આ જિલ્લાનો મોટો **રેવન્યુ** અમલદાર કે ડિસ્ટ્રિકટ માજિસ્ટ્રેટ **કલેકટર** સાહેબ છે. તેની મુખ્ય જગા કરાચી છે. પણ ઠંડીની મોસમમાં બહાર જિલ્લામાં ફરીને કામકાજ કરે છે.

સબડિવિઝનોને માટે ૩ ડેપ્યુટી કલેકટરો કે આસિસ્ટન્ટ કલેકટરો અને એક હજુર ડેપ્યુટી કલેકટર ખજાનાને માટે રહે છે. ડેપ્યુટી કલેકટરોના તાબામાં તાલૂકાઓની દેખરેખ રાખવા માટે કુલ ૧૦ મુખત્યારકાર રાખવામાં આવેલા છે.

આ જિલ્લાના ૩ **સબડિવિઝન** પાડેલા છે અને તેમાં બધા મળીને ૧૧ તાલૂકા છે.

એ જિલ્લામાં આવેલા સબડિવિઝનનાં નામ.

૧ ઠઠ્ઠા, ૨ કોટ્રી, ૩ શાહાબંદર.

ઠઠ્ઠા સબડિવિઝનમાં આવેલા તાલૂકાનાં નામ.

૧ કરાચી, ૨ ઠઠ્ઠા, ૩ મીરપુર સાકરા, ૪ ઘોડાબારી, ૫ મહાલ કેટીબંદર.

કોટ્રી સબ ડિવિઝનમાં આવેલા તાલૂકાનાં નામ.

૧ કોટ્રી તાલુકો, ૨ માઝીંદા મહાલ, ૩ કોહીસ્નાન મહાલ.

શાહાબંદર સબડિવિઝનમાં આવેલા તાલૂકાનાં નામ.

૧ મીરપુર ભઠોરા, ૨ સુજાવલ, ૩ જાતિ, ૪ શાહાબંદર.

કરાચી તાલૂકો.

સીમા—ઉત્તરે **કોહીસ્થાન** તાલૂકો, પૂર્વે ઠઠ્ઠા તાલૂકો, દક્ષિણે **મીરપુરસાકરા** તાલૂકો અને **અરબી** સમુદ્ર, પશ્ચિમે હબ નદી અને **માંઝ** ભૂશિર છે.

આ તાલૂકો કરાચી જિલ્લાના ઠઠ્ઠા સબડિવિઝનમાં આવેલ છે. એમાં ૧૮૬૭૭૨ માણસની વસ્તી છે. એ તાલૂકો ૬ તપામાં વહેંચાયલો છે.

તપાનાં નામ.

૧ મલીર. ૨ થાણો. ૩ મલહ. ૪ હબ. ૫ ગદાપ. ૬ કરાચી.

એ તાલૂકાનું મુખ્ય શહેર **કરાચી** સિંધની રાજ્યગાદીની જગા તથા મુખ્ય બંદર છે. એ શહેરમાં સિંધપ્રાંતનો **કમિશનર** એ **જિલ્લાનો** કલેકટર, **આસિસ્ટંટ** કલેકટર, **હજુર** ડેપ્યુટી કલેકટર ખજાનાનો, **મુખત્યારકાર**, જ્યુડિશ્યલ કમિશનર કે **સદર** કોર્ટના જડજ, **ડિસ્ટ્રિકટ** જડજ, **સ્મૉલકૉઝકોર્ટનો** જડજ, **સિટિમાજીસ્ટ્રેટ**, કેન્ટોન્મેન્ટ માજિસ્ટ્રેટ, **સિટિ**-ડેપ્યુટી કલેકટર, **પોલીસ** **સુપરીન્ટેન્ડેન્ટ**, પોલીસ ઇન્સ્પેકટરો અને લશ્કરી મોટા અમલદારો સિવાય બીજાં બધાં ખાતાંના મોટામોટા અમલદારો રહેછે.

એ શહેરની વસ્તી ૧૫,૧૯,૦૩ માણસની છે.–આ શહેર મુંબઈ ઈલાકામાં મુંબઈ બંદરથી બીજે નંબરે ગણાય છે.

એ બંદરની સંભાળ માટે **પોર્ટટ્રસ્ટ** નામે એક મંડળી છે. તેઓએ એ ખાડીનું કામ એવું બનાવ્યું છે કે દરેક મોસમે તેમાં વહાણો તથા આગબોટો વગેરે સહીસલામત રહી શકેછે, અને આવજા કરી શકેછે. તેથી અહીં મોટી મોટી આગબોટો માલ, ભરીને આવેછે અને બંદરને કાંઠેજ ઊભી રહી શકે તેવી સગવડ હોવાથી ને માલ ઉતારવા તથા ચડાવવા માટે **વરાળ-યંત્ર** ને **વીજળીની** રોશનાઈ હોવાથી બહુજ સહેલાઇથી **રાત દિવસ** કામ લઈ શકાય છે. આ બધાની પેદાશ **પોર્ટટ્રસ્ટ**ને મળેછે.

અહીં **યૂરોપી વેપારીઓની** મોટી મોટી વખારો, કારખાનાં તથા **ટ્રામવે** વગેરે છે. અને **નૉર્થ વૅસ્ટર્ન રેલ્વેનાં** બે મોટાં સ્ટેશનો છે. **૧ કૅન્ટોન્મૅન્ટનું** સ્ટેશન અને **૨ સીટીનું** સ્ટેશન. એ બન્ને સ્ટેશન ઉપર ઈમારત બહુ સારી બાંધેલ છે. કૅન્ટોન્મૅન્ટના સ્ટેશન આગળ મોટી રેલ્વે **વર્કશૉપ** છે. આગળના નામદાર કમીશનર **ફ્રિયર** સાહેબની યાદગીરી માટે બંધાએલ **ફ્રિયરહૉલ** જોવા લાયક છે. ત્યાં દર શનીવારે સાંજે ઇંગ્રેજી બેન્ડ (વાજાં) વાગે છે. અને **માહારાણી સાહેબનું** બાવલું છે જે ખુલું મૂકવાના વખતે હાલના નામદાર શહેનશાહા પાંચમાં **જ્યાર્જ** પધાર્યા હતા તા. ૧૭ મી માર્ચ ૧૯૦૬ એ સિવાય **લેડી ડફ્રીન હૉસ્પિટલ, સિવિલ હૉસ્પિટલ, ઇંગ્રેજી હાઈસ્કૂલ, મદ્રસા, મૅરિવે-ધર ટાવર, ડિસ્ટ્રિકટ કોર્ટ, જ્યુડિશ્યલ કમિ-**

શનરસ કોર્ટ, **તાર ઑફીશ, ખ્રિસ્તી** દેવળો, અને **દયારામ જેઠામલ** સિંધ કૉલેજ વગેરે જોવા લાયક મકાનો ઘણાં છે. આ કૉલેજની લગોલગના મકાનમાં **પ્રદર્શન** હૉલ ખુલ્લો મૂકેલો છે, તેને **ભૂતખાનું** કહેછે. એ ઉપરાંત **સરકારી બગીચો** બહુ જોવા લાયક છે. તેમાં જાત જાતનાં જનાવરો અને વનસ્પતિ પ્રદર્શન માટે રાખેલ છે. આ સિવાય ઘણાક બંગલા અને જગાઓમાં ઠેકાણે ઠેકાણે નળનું પાણી મળતું હોવાથી સુશોભીત બગીચાઓ શોભી રહ્યા છે. કરાચીથી દૂર સાત ગાઉ ઉપર **મલીર** છે. ત્યાં મોટા મોટા કૂવા ખોદાવેલા છે. તેનું પાણી **નળની** વાટે કરાચીમાં આવે છે. એ જગા એટલી ઊંચી છે કે વરાળ યંત્રની મદદ વગર શહેરમાં ત્રણ મજલા સુધી, પાણી ઊંચું ચડી શકે છે. આ પાણી આવ-વાથી કરાચીમાં જે મીઠા પાણીની તંગાસ પડતી હતી તે દૂર થઈ છે. અને વનસ્પતિ ઘણી વધી છે. કરાચીની નજદીક આવેલા **મનોરા બેટ** પર **લાઈટ હાઉસ** (દીવાદાંડી) છે. શહેરથી ૬ માઇલ દૂર **મગરપીરમાં** ઊના પાણીનાં ઝરણ તથા મગરો છે. **મહારીપુર** નામે જગા કરાચીથી થોડે છેટે છે. ત્યાં સરકારી માણસો **મીઠું** પકવે છે. તે મીઠું આખા સિંધમાં વપરાય છે.

આ શહેરની અગ્નિકોણે સુમારે ૪ માઇલ દૂર **ક્લિ-ફ્ટન** છે ત્યાંની હવા ઘણી સારી અને થંડી હોવાથી ગરમીની મોસમમાં સાહેબ લોકો અને બીજા ઘણા મોટા માણસો ત્યાં જઇને રહે છે. એ શહેરમાં **ઇંગ્રેજી, સિંધી, ગુજરાતી, મરાઠી, ઉર્દુ** વગેરે જુદી જુદી ભાષાની છોકરા તથા છોકરીઓની નિશાળો છે.

(૧) મલીર—એ ફુલફળાદિને માટે પ્રખ્યાત છે. મુંબઈ જેવાં સોનેરી કેળાં કેરીઓ વગેરે ગણાંજ ફળ, શાકભાજી વગેરે ત્યાંથી કરાચીમાં વેચવા માટે આવેછે.

આ તાલુકામાં આવેલાં તપાઓમાં આવેલાં ગામો.

ગદાપ તપામાં આવેલાં ગામો.

(૧) ખાર. (૨) મોહુધાન. (૩) કંઠ. (૪) ગદાપ મહાજન. (૫) કાંકર.

હુબ તપામાં આવેલાં ગામો.

(૧) મગોપીર. (૨) ગોરામખાનનું ગામ. (૩) ગુધપાસ. (૪) લાલભખર. (૫) અલીબનાનું ગામ.

મલ્હ તપામાં ગામો.

(૧) મેંમણોનું ગામ. (૨) ધરસાનો છનો. (૩) જામનું ગામ. (૪) બાઝાર. (૫) શનરો.

મલીર તપામાં ગામો.

(૧) ઈબ્રાહીમ હેદરી. (૨) વટેજી. (૩) રહીમખાનનું ગામ. (૪) દાબેચી. (૫) પીપરી. (૬) બાકરાણી. (૭) ગગર.

થાણા તપામાં ગામો.

(૧) થાણા. (૨) આસુનું ગામ. (૩) મલીરસ્ટેશન. (૪) હાજીસુખાનું ગામ. (૫) ગાર. (૬) લાંડી. (૭) રેરી.

કરાચી તપામાં ગામો.

(૧) કરાચી. (૨) મનોરા બેટ. (૩) ભાભો. (૪) ભીટ. (૫) મારીપુર. (૬) ગીસરી બંદર.

૨ ઠઠ્ઠા તાલુકો.

સીમા—ઉત્તરે કોટ્રીતાલૂકો, પૂર્વે સિંધુનદી,

દક્ષિણે **મીરપુરસાકરો** અને **ઘોડાબારી તાલૂકો**, પશ્ચિમ **કોહીસ્થાન** અને **કરાચી તાલૂકો** છે.

આ તાલૂકો કરાચી તાલૂકાના ઠઠ્ઠા **સબડિવિઝનમાં** આવેલ છે. એમાં ૪૭,૨૨૧ માણસની વસ્તી છે. એ તાલૂકો ૮ તપાઓમાં વહેંચાયલો છે.

૧ સોંઢા, ૨ ખુદાયું, ૩ ચિલીયાં, ૪ ખખખર-હાલા, ૫ જુંગશાહી, ૬ ઠઠ્ઠો, ૭ ટાંકા, ૮ આબાદ. આ તાલૂકામાં ભગાર અને કલરી મુખ્ય નહેરો છે.

એ તાલૂકાનું મુખ્ય શહેર ઠઠ્ઠા છે. એ ઘણું પ્રાચીન શહેર છે. તેમાં મોટી **જુમામસીદ** એકસો ગુંજ (કુબાકે ઘુમટ) વાળી છે. અને બીજાં પણ પ્રાચીન ઈમારતોનાં ખંડિયેરો જોવામાં આવેછે. એમાં **મુખ્ત્યારકારની** ઑફીસ, **પોસ્ટ** અને **તાર** ઑફીસ, **સબ જડજની** ઑફીસ, અને **રેસિડન્ટ માજીસ્ટ્રેટની** ઑફીસ છે. **તપેદારનો** ડેરો, **હૉસ્પિટલ, એંગ્લોવર્નાકયુલરસ્કૂલ, વર્નાકયુલર સ્કૂલ, ગુજરાતી સ્કૂલ, છોકરીઓની સ્કૂલ** અને **સંસ્કૃત** શાળા છે. એ શહેર કરાચીથી સુમારે ૬૭ માઈલ દૂર પૂર્વ તરફ છે. તેમા ૫૩ માઇલ રેલ્વેની મુસાફરી જુંગશાહી સ્ટેશનસુધી કરવી પડેછે. અને ત્યાર બાદ જુંગશાહી સ્ટેશનથી સુમારે ૧૩ માઇલ ખુશ્કીની મુસાફરી પાકી સડક ઉપર કરવી પડે છે.

એ શહેરની પશ્ચિમે આવેલી **મકલીનામે** ટેકરી ઉપર સવાલાખ પીરોની કબરોવાળું મોટું કબરસ્તાન છે. અને **મીરઝાં ઈશાની રાંક** વગેરે મોટાં મોટાં કબ-

રસ્તાન છે. તેનું નકસીકામ ઘણું સરસ છે. પણ હાલમાં તેઓની મરામત ન હોવાથી જીર્ણ થતાં જાય છે. એ ટેકરી ઉપર જડ્જ સાહેબની કોર્ટ અને બીજા ઇંગ્રેજી અમલદારોને રહેવાની જગાઓ બાંધેલી છે. એ શહેરની બાજુમાં કલાકોટ નામે એક પુરાતન શહેરનું ખંડિયેર છે. અને ત્યાં એજ નામનું મોટું સરોવર છે. એ શહેરમાં રેશમી લૂંગીઓ, ગરબીઓ, અજરકો કે મુસલમાનની લચાદરો અને રંગેલા ચારસાઓ બનાવવાનાં ઘણાં કારખાનાં છે. અને તેમાં રંગનું કામ ઘણું સારૂં થાય છે.

એ શહેરમાંથી **ઝરખ, મીરપુરસાકરા, કેટીબંદર, શાહાબંદર,** વગેરે શહેરોમાં જવા આવવાના રસ્તા ફંટાય છે, તેથી એ શહેરમાં મુસાફરખાનાં બાંધેલાં છે જેથી મુસાફરોને ઘણી સગવડ પડે છે.

આમદાંની.

ખાંડ, વિલાયતી કાપડ, હાથીદાંત, મોતી, કાચું રેશમ વગેરે મુખ્ખ છે.

રવાનગી.

રાતા ચોખા, બાજરી, જુવાર, મગ, અડદ, મટર વગેરે અનાજ, ઘી, લાકડાં, કોલસા, રેશમી લુંગીઓ, રંગેલી ચાદરો, રંગેલા ચારસા, અજરકો વગેરે મુખ્ય છે.

એ તાલૂકામાં આવેલાં બીજાં જાણીતાં ગામો.

(૧) **સોંઢા,** (૨) **હેલાચુ,** ત્યાં સિંધુ નદી ઓળંગીને પેલે પાર જવાને સારૂ નાનીનાની આગબોટો ઉતારૂઓને માટે રાખવામાં આવે છે.

મીરપુરસાકરા તાલૂકો.

સીમા—ઉત્તરે **કરાચી** તાલૂકો, પૂર્વે ઠઠ્ઠા તાલૂકો,

દક્ષિણે **ઘોડાબારી** તાલૂકો અને પશ્ચિમે **અરબી** સમુદ્ર છે.

આ તાલૂકો **કરાચી** જિલ્લાના **ઠઠ્ઠા** સબડિવિઝનમાં આવેલો છે. તેમાં ૩૧૨૩૮ માણુસની વસ્તી છે. આ તાલૂકામાં શેરડી અને કેળાં બહુ થાય છે. અને પાકમાં રાતા ચોખા ઘણા થાય છે. એ તાલૂકો ૧૦ તપામાં વહેંચાયલો છે.

તપાનાં નામ.

(૧) મીરપુર સાકરો, (૨) **રામદેવ**, (૩) ગાડો, (૪) **હાજીઘરાણો**, (૫) **ગુજો**, (૬) **બુહારા**, (૭) **સુખપુર**, (૮) **ખેરપુર**, (૯) **ગુલામલા** અને (૧૦) **કરમપુર**.

આ તાલૂકામાં ભગાર અને કલરી મુખ્યનહેરો છે.

એ તાલૂકાનું મુખ્ય શહેર **મીરપુર** સાકરા છે. તેમાં **મુખ્ત્યારકારની** ઑફીસ, **પોસ્ટ** ઑફીસ, **પોલીસનું** થાણું, **તપેદારનો** ડેરો અને **વર્નાક્યૂલર** સ્કૂલનું મકાન વગેરે છે.

એ તાલૂકામાં આવેલાં બીજા જાણીતાં ગામ.

(૧) **ભંબોર**—આ ઘણું પ્રાચીન અને જીર્ણ થઈ ગયેલું ગામ છે. એ **ગાડા** ગામની નજદીક આવેલું છે. તે બાબત **એવી** દંતકથા ચાલે છે કે **એને અસલ દેવળ** બંદર કરીને કહેતા હતા. **અને** ઈ. સ. ૭૧૩ માં મહમદ ડીન કાસીમે સિંધ ઉપર ચડાઈ કરી તે વખતે પ્રથમ આ શહેરને ઘેરો ઘાલ્યો હતો અને **સસુઈ** પણ આ શહેરમાં મોટી થઈ હતી. **કબીર** ભગતનું પણ એમાં રહેઠાણ હતું.

(૨) ગાડો—આ શહેર દાએચી સ્ટેશનથી ૪ ગઉ દૂર અગ્નિકોણમાં આવેલું છે. એનાથી ૧૪ માઈલ દક્ષિણે **મીરપુર** સાકરો આવેલ છે.

એ સિવાય (૩) **વટેજી**, (૪) **ગુલામુલા** વગેરે ગામ છે.

ઘોડાબારી તાલૂકો.

સીમા—ઉત્તરે ઠઠ્ઠા અને **મીરપુર** સાકરાના તાલૂકા, પૂર્વે **સિંધુ** નદી દક્ષિણે **અરબી** સમુદ્ર અને પશ્ચિમે **અરબી** સમુદ્ર છે.

આ તાલૂકો **કરાચી** જિલ્લાના ઠઠ્ઠા સબડિવિઝનમાં આવેલ છે. એમાં ૩૧૭૫૫ માણસની વસ્તી છે. એ તાલૂકો ૬ તપાઓમાં વહેંચાયલો છે.

તપાના નામ.

(૧) ગલીલ, (૨) ખાણુ, (૩) કોટ્રી અલારખ્યા, (૪) મહર, (૫) ગારહો, (૬) બેલી.

આ તાલૂકામાં નશીરવાહ, ઓચતો, હેદરી અને સાયાણ ફાટ છે.

આ તાલૂકાનું મુખ્ય શહેર **કોટ્રી** અલારખ્યા છે. તેમાં **મુખત્યારકારની** ઑફીસ, ટપાલ ઑફીસ, વગેરે છે.

એ તાલૂકામાં આવેલાં બીજાં જાણીતાં ગામ.

પીરપઠા—એ જાણીતું ગામ છે. તેમાં દરવરશે પીરપઠાનો મેળો ભરાય છે.

કેટીબંદર મહાલ.

સીમા—ઉત્તરે **ઘોડાબારી** તાલૂકો **પૂર્વે** **સિંધુ** નદી અને દક્ષિણે તથા પશ્ચિમે **અરબી** સમુદ્ર છે.

આ મહાલ ઠઠ્ઠા સબડિવિઝનમાં છે, એમાં ૪ તપા છે. જે વસ્તી ૧૭૮૪ માણુસની છે.

તપાના નામ.

(૧) **કેટીબંદર**, (૨) **ઘોડાબારી**, (૩) **મનારા**, (૪) **ખીરસર.**

આ મહાલમાં સીયાણ, ઓચતો અને કલંદરી ફાટ છે.

એમાં કેટીબંદર મુખ્ય શહેર છે. એમાં મહાલકરી રહેછે. એમાં મ્યુનિસિપાલિટી ઇસ્પીતાલ કસ્ટમ ઑફીસ પોલીસ થાણો પોસ્ટ ઑફીસ અને સ્કૂલ છે. આ શહેરની બાજુમાં ઓચતો કે હુજામરો ફાટ અરબી સમુદ્રમાં પડેછે.

આ મહાલમાં આવેલાં બીજાં ગામ.

૧ **ખલીફા** એ ઘાસના વેપાર માટે નામીચું છે.

કોટ્રી તાલૂકો.

સીમા—ઉત્તરે **માઝીંદા** મહાલ પૂર્વે **સિંધુનદી**, દક્ષિણ ઠઠ્ઠા તાલૂકો અને પશ્ચિમે કોહિસ્તાન મહાલ છે.

આ તાલૂકો **કરાચી** જિલ્લાના **કોટ્રી** સબડિવિઝનમાં આવેલો છે. એમાં ૪૦૪૯૫ માણુસની વસ્તી છે. એ તાલૂકો ૬ તપાઓમાં વહેંચાયલો છે.

એ તાલૂકામાં આવેલા તપાનાં નામ.

(૧) **ટન્ડાહાફ્ઝશાહા**, (૨) **ઝરક**, (૩) **બાદા**, (૪) **વછેરા**, (૫) **ખાસાઈ** અને (૬) **બંધ વેરાહ.**

આ તાલૂકામાં સદાબહાર, બગદાદ, સાપાવાહ અને નદી ભારન છે.

એ તાલૂકાનું મુખ્ય શહેર **કોટ્રી**, **સિંધુ** નદીના કિનારા ઉપર આવેલું છે. ત્યાં રેલ્વેનું મોટું જંકશન છે. ત્યાંથી એક રેલ્વે સિંધુનદી ઉપરનો **કર્ઝનબ્રીજ** ઓળંગી **ગીધુબંદર** થઇને **હૈદ્રાબાદ** જાયછે. અને બીજી સિંધુનદીને **પશ્ચિમ** કિનારે **એમને એમ** ઉત્તર તરફ **રૂક** જંકશન સુધી ચાલી જાય છે. આ શહેર ખુશ્કીના રસ્તાથી **માઝીંદા** અને **સેવણ** વગેરે સાથે જોડાયલુંછે અને બીજી બાજુથી **થાણાબુલાખાન** સાથે તથા ત્રીજી ગમથી **કરાચી** સુધી **ઝરક**, **ઠઠ્ઠા**, **ઘારા**, **પિપરીને મલીરના** રસ્તાથી જોડાયલું છે. વળી **કરાચીની** સાથે રેલ્વેના રસ્તાથી પણ જોડાયલું છે.

એ શહેરમાં **મુખત્યારકારની** ઑફીસ **પોસ્ટ** ઑફીસ, **તાર** ઑફીસ, **એંગ્લોવર્નાક્યુલર** સ્કૂલ **વર્નાક્યુલર** સ્કૂલ અને **છોકરીઓની** સ્કૂલ તથા હૉસ્પીટલ વગેરે છે. **કોટ્રી** અને **ગીધુબંદરની** વચ્ચે પૂલ થયા પછી એક બીજા સાથે જોડાઈ ગયાં છે. એ શહેરમાં સિંધી **દારૂ** બનાવવાની સરકારી મોટી **ભઠ્ઠી** છે. જેમાંથી દારૂ આખા **સિંધમાં** જાય છે.

એ તાલૂકામાં આવેલાં બીજાં જાણીતાં ગામ.

(૧) **ઝરક**—એ **સિંધુનદીના** કિનારાપર આવેલું છે. ત્યાંથી નદીને સામે પાર જવા માટે હમેશાં નાની આગબોટ રાખવામાં આવે છે. વળી આ શહેર ટેકરી

ઉપર આવવાથી ત્યાંની હવા સારી છે માટે ગસ્તમાં સાહેબલોકો ત્યાં જઇને રહે છે.

(૨) ભીંચ આ ગામ કોટ્રીની ઉત્તરે સુમારે ૧૧-૧૨ ગાઉને અંતરે છે.

(૩) બુઢાપુર—એ રેલ્વેસ્ટેશનની નજીક છે.

(૪) ઉનડપુર—કોટ્રીની ઉત્તરે ૧૦ ગાઉ ઉપર રેલ્વેનું સ્ટેશન છે.

માઝીંદા મહાલ.

સીમા—ઉત્તરે શિંધુનદી અને સેવણ તાલૂકો પૂર્વે સિંધુનદી, દક્ષિણે કોટ્રી તાલૂકો અને પશ્ચિમે લક્કીના ડુંગરો છે.

આ મહાલ કરાચી જિલ્લાના કોટ્રી સબડિવિઝનમાં આવેલ છે એ મહાલ ૬ તપાઓમાં વહેંચાયલો છે. અને વસ્તી ૨૧૮૦૫ માણસની છે.

તપાનાં નામ.

(૧) માઝીંદા, (૨) લાખા, (૩) કાછી, (૪) સન, (૫ (આમરી અને (૬) લક્કી.

એ તાલૂકાનું મુખ્ય શહેર માઝીંદા છે એ શહેર રેલ્વે સ્ટેશનની નજીક છે. તેમાં મુખ્ત્યારકારના બદલામાં મહાલકારી રહેછે. એમાં પોસ્ટ ઑફીસ તથા નિશાળ છે.

એ તાલુકામાં આવેલાં બીજાં જાણીતાં ગામ.

(૧) આમરી—એ માઝીંદાની ઉત્તરે ૧૦ ગાઉ અને સેવણની દક્ષિણે ૧૦ ગાઉ ઉપર રેલ્વે સ્ટેશનની નજીક આવેલુ' છે.

(૨) **લક્કી**—એ **સિંધુનદીના** પશ્ચિમ કિનારા ઉપર રેલ્વે સ્ટેશનની નજીક આવેલું છે.

(૩) **ધારાતીર્થ**—એ **લક્કીથી** ૨ માઈલ દૂર છે. તેમાં ગરમ પાણીનાં ઝરણુ છે. ત્યાં દર વરસે મહા મહિનામાં **શિવરાત્રી** ઉપર મોટો **મેળો** ભરાય છે.

(૪) **સન**—એ **સિંધનદીના** કિનારા ઉપર રેલ્વે સ્ટેશનનીપાસે આવેલાછે.તે **માઝીંદાથી**૧૧માઈલ છેટેછે.

કોહીસ્તાન મહાલ.

સીમા—ઉત્તરે **સેવણ** તાલૂકો, પૂર્વે **કોટ્રી**, **માઝીંદા** અને **ઠઠ્ઠાના** તાલૂકા, દક્ષિણે **કરાચી** તાલૂકો અને પશ્ચિમે **ખીરથર** પર્વત તથા **કરાચી** તાલૂકો છે.

આ તાલૂકો **કરાચી** જિલ્લાના **કોટ્રી** **સબડિવિઝનમાં** આવેલ છે. એમાં ૧૮,૪૮૩ માણુસની વસ્તી છે. એમાં તપા મુકરર કરેલા નથી. ત્યાં ફકત **મહાલકરી**, રહે છે. જે બધું કામ કરે છે. આ **તાલૂકો** ઘણું કરીને વરસાદ પડવાથીજ આબાદ થાય છે. એમાં મુખ્ય શહેર **થાણાબુલાખાન** છે. તેમાં **મહાલકરીને પોલીસનું** થાણું સ્કૂલ અને હૉસ્પિતાલ વગેરે છે. એ તાલૂકામાં **હબ**, **બારન** અને **મલીરની** નદીઓ આવેલી છે.

મીરપુર ભઠોરા તાલૂકો.

સીમા—ઉત્તરે **સિંધુ** નદી, પૂર્વે **ગુની** તાલૂકો, દક્ષિણે **જાતિ** અને **સુજાવલ** તાલૂકા અને પશ્ચિમે **સુજાવલ** તાલૂકો તથા **સિંધુ** નદી છે.

આ તાલૂકો **કરાચી** જિલ્લાના **શાહાબંદર સબડિવિઝનમાં** આવેલ છે. એમાં ૩૮,૯૪૨ માણુસની વસ્તી છે. એ તાલૂકો ૧૨ **તપાઓમાં** વહેંચાયલો છે.

તપાનાં નામ.

(૧) **અટલશાહ**, (૨) **બનું**, (૩) **લાયકપુર**, (૪) **મંગીલધોગોગો**, (૫) **ધરો**, (૬) **અરારો**, (૭) **મીરપુર ભઠોરો**, (૮) **જહોક**, (૯) **જુણેજાણી**, (૧૦) **ઢામરી**, (૧૧) **આમરા**, (૧૨) **મોજરી**.

આ તાલૂકામાં **પીંજારી**, **ગંજબખખર**, **ફતેવાહા** અને **મહમુદોવાહા** છે.

એ તાલૂકામાં **મીરપુર** ભઠોરા મુખ્ય શહેર છે. એ શહેર **ફતે** નામે વહા ઉપર **બેલા** અને **ટન્ડામહમદખાનની** વચ્ચેના રસ્તા ઉપર છે. એ **સુજાવલની** ઇશાને ૧૩ માઇલ અને **મુગલભીમની** ઉત્તરે ૨૬ માઇલ દૂર આવેલું છે. એ સિવાય **જહોક** અને **ખોરવાહ** ગામોના પણ **ખુશ્કીના** રસ્તા છે. એમાં **મુખત્યારકારની** ઑફીસ, **મુસાફરખાનું**, **જડજની** કોર્ટ, **પોલીસનું** થાણું, **પોસ્ટ** ઑફીસ, **હૉસ્પીટલ**, **સ્કૂલ**, વગેરે છે. આ શહેરમાં **સંઘાડાનું**, અને **રંગનુ** કામ સારૂં થાય છે.

એ તાલૂકામાં આવેલાં જાણીતાં ગામ.

(૧) **જોક**—એમાં દર વરસે **સફર** માસમાં **શાહા અનાયતઅલી** સુફીનો મેળો ભરાય છે.

(૨) **શાહકપુર**—એમાં દર વરસે **અમીર** પીરનો મેળો ભરાય છે.

(૩) **દરો**—**મીરપુરની** વાયવ્યે ૮ માઇલપર **પીંજારીવાહ** ઉપર છે.

તાલૂકો સુજાવલ.

સીમા—ઉત્તરે **મીરપુર** ભઠોરા તાલૂકો અને **સિંધુ-નદી**, પૂર્વે **મીરપુર** ભઠોરા તાલૂકો દક્ષિણે **જાતિ** તાલૂકો અને પશ્ચિમે **સિંધુ** નદી છે.

આ તાલૂકો **કરાચી** જિલ્લાના **શાહબંદર** સબડિવિઝનમાં આવેલ છે. એમાં ૩૪,૬૫૬ માણસની વસ્તી છે. એ તાલૂકો ૧૨ તપાઓમાં વહેંચાયલો છે.

તપાનાં નામ.

(૧) **રાંટા**, (૨) **લધાખો**, (૩) **મુરાધપુર**, (૪) **પિનીલધો**, (૫) **બેલો**, (૬) **મીરાનપુર**, (૭) **સુજાવલ**, (૮) **વલ્હર**, (૯) **મીરઝાંલગારી**, (૧૦) ગુલબહેર, (૧૧) ખારીચું અને (૧૨) યાર.

આતાલૂકામાં પીંજારી અને મહમુદો વગેરે વાહાછે.

એ તાલુકાનું મુખ્ય શહેર **સુજાવલ** છે. તેમાં મુખત્યારકારને પોલીસનું થાણું અને મુસાફરખાનું છે.

એ તાલૂકામાં આવેલાં બીજાં જાણીતાં ગામ.

(૧) **કોટ આલમન**, (૨) **બેલો**, (૩) **સુખપુર** વગેરે ગામો જાણીતાં છે.

જાતિ તાલૂકો.

સીમા—ઉત્તરે **સુજાવલ**, **મીરપુર** ભઠોરા અને **ગુની** તાલૂકા, પૂર્વે **બદીના** તાલૂકો અને **કચ્છનું** રણ દક્ષિણે **અરબી** સમુદ્ર અને પશ્ચિમે **શાહાબંદર** તાલૂકો છે.

આ તાલૂકો **કુરાચી** જિલ્લાના **શાહાબંદર** સબડિવિઝનમાં છે. એમાં ૩૫૮૪૭ માણુસની વસ્તી છે. એ તાલૂકો ૧૦ તપાઓમાં વહેંચાયલો છે.

તપાનાં નામ.

(૧) **મનારકી**, (૨) **બહાદીપુર**, (૩) **મરહો-બુલાખાન**, (૪) **કોઠી**, (૫) **દોજો**, (૬) **ટંગો**, (૭) **શીરગંઢા**, (૮) **મુગલભીમ**, (૯) **શાહકપુર** અને (૧૦) **મુલાન**.

આ તાલૂકામાં **ગુંગડો**, **ગાદાબ**, **શેહરખાન**, **સિંધ** અને મીરઝાંવાહા છે.

એ **તાલુકાનું** મુખ્ય શહેર **જાતિ** છે. એમાં **નિશાળ**, **પોલીસનું** થાણું અને **પોસ્ટ** ઑફીસ છે. એ શહેરમાં **ઊનના** કામળા સારા થાય છે.

એ તાલૂકામાં આવેલાં બીજાં મોટાં ગામ.

(૧) **મુગલભીમ**—એ શહેરમાં દરવરસે ફાગણુ મહિનામાં **શાહ મુગલભીમનો** મોટો મેળો ભરાય છે. આ **શહેર ગુંગડા** નામની નહેર ઉપર છે. એની દક્ષિણે સુમારે ૧ ગાઉ દૂર એક મોટો બંધ બાંધેલો છે. **મીરપુર ભઠોરાથી** ૨૬ માઇલ અને **શાહબંદરથી** ૩૦ માઇલ નૈઋત્યે તથા **બેલાના** ગામથી ૩૩ માઇલ વાયવ્ય કોણે એ આવેલું છે. આ બધાં ખુશ્કીના **માર્ગથી** સાથે જોડાયલાં છે. **સિંધમાથી કચ્છ** તરફ જવાના રસ્તા ઉપર **લખપતથી** ૪૮ માઇલ દૂર એ શહેર છે. **લખપતથી** સુમારે ૬ માઇલ ઉપર આવેલા **નારાયણુસરની** જાત્રા માટે જનારા હજારો **તીર્થવાસીઓ** આ

રસ્તે થઇને જાય છે. એમ કહેવાય છે કે **મુગલ** અને **ભીમ** નામના બાપ દીકરાના મરણથી જગ્યાની યાદગીરી માટે એ શહેરનું નામ **મુગલભીમ** પડયું છે. એ શહેરમાં **જાતિનો મુખ્ત્યારકાર** રહે છે. તેમાં પોલીસનું થાણું પોસ્ટ ઑફીસ અને નિશાળ વગેરે છે.

શાહાબંદર તાલૂકો.

સીમા—ઉત્તરે **સિંધુનદી** અને **જાતિ** તાલૂકો, પૂર્વે **જાતિ** તાલૂકો, દક્ષિણે **અરબી સમુદ્ર** અને પશ્ચિમે **સિંધુનદી** છે.

આ તાલૂકો **કરાચી** જિલ્લાના **શાહાબંદર સબડિવિઝનમાં** આવેલો છે. એમાં ૩૨,૭૨૩ માણસની **વસ્તી** છે. એમાં **કોરી, પીંજારી, માલ** અને **મુટ્ટણીના** ફાંટાઓ આવેલા છે. કચ્છ અને **સિંધની** વચમાં **કોરી** એ કુદરતી **સીમાડારૂપે** આવી ગઈ છે. એ તાલૂકો ૧૦ **તપાઓમાં** વહેંચાયલો છે.

તપાનાં નામ.

(૧) બાબીહો, (૨) ભાગાણુ, (૩) જીયંધઝગીયજો, (૪) શાહાબંદર, (૫) મંગસી, (૬) ગુંગાણી, (૭) ચુહર જમાલી, (૮) જુંગોજાભાણી, (૯) લાડીયું અને (૧૦) છછજાનખાન.

એ તાલૂકામાં કોરી પીજારી મલ્હ ને મુટની ફાટ છે.

એ તાલૂકાનું મુખ્ય શહેર **શાહાબંદર** છે. શહાબંદર એટલે શાહાનું બંદર એ નામ પડવાનું કારણ એ છે કે ત્યાં મીરોનાં ૧૫ વહાણ રહેતાં હતાં. એ શહેરમાં

નિશાળ ને ટપાલ ઑફીસ છે. અગાઉ ત્યાં મુખત્યારકારી અને પોલીસનું થાણું રહેતું હતું પણ હાલમાં ત્યાંથી કાઢી નાંખી **લાડીમાં** રાખવામાં આવ્યું છે.

એ તાલૂકામાં આવેલાં બીજાં જાણીતાં ગામ.

(૧) **લાડી**—એમાં દર વરસે ચૈત્ર મહિનામાં **શાહાયકીકનો** મેળો ભરાય છે.

(૨) **ચહુરજમાલી**—એ પણ જાણીતું ગામ છે.

હૈદ્રાબાદ જિલ્લો.

સીમા—ઉત્તરે **નવાબશાહ** જિલ્લો. પૂર્વે **નવાબશાહ** અને **થરપારકર** જિલ્લો, દક્ષિણે **કચ્છનું** રણ અને પશ્ચિમે **સિંધુનદી** છે.

એ જિલ્લાની વસ્તી ૬,૧૨,૦૩૯ માણસની છે. એમાં ઘણી નહેરો હોવાથી પાક સારો થાય છે. તેમાં મુખ્ય બાજરીની પેદાશ છે. ખરીફ પાકમાં ડાંગર, જુવાર, બાજરી અને રૂ તથા રવી પાકમાં ઘઉં, કઠોળ અને તમાકુ વગેરે થાય છે. એ જિલ્લાનો કેટલોક ભાગ સપાટ છે. તેમાં ખારી ઉજડ જમીન છે. એક મોટું જંગલ પણ આ જિલ્લામાં છે. તેનાં લાકડાં તથા કોયલા બહાર મોકલવામાં આવે છે. કારીગરીને માટે આખા સિંધમાં હૈદ્રાબાદ જિલ્લો બહૂ પ્રખ્યાત છે. એની શેતરંજીઓ, રેશમી અને સુતરાઉ કાપડ, મીનાકારીનાં માટીનાં વાસણ કે જેને કાસીનાં વાસણ કહે છે તે, સંઘાડે ઉતારેલી લાકડાની રંગબેરંગી ડાબલીઓ, હીર અને કસબનું ભરતકામ તથા ચામડાની વસ્તુઓ બહૂ વખણાય છે.

આ જિલ્લાનો **રેવન્યુ** અમલદાર કે **ડિસ્ટ્રીક્ટ** માજિસ્ટ્રેટ **કલેકટર** સાહેબ છે. તેના તાબામાં **સબડિવિઝનોને** માટે ૨ **આસિસ્ટન્ટ** કલેકટરો કે **ડેપ્યુટી** કલેકટરો અને એક **હજુર** ડેપ્યુટી કલેકટર ખજાનાને માટે રહે છે. **ડેપ્યુટી** કલેકટરોના તાબામાં તાલૂકાની દેખરેખ રાખવા માટે ૭ **મુખ્ત્યારકારો** રાખવામાં આવેલા છે.

આ જિલ્લાના ૨ **સબડિવિઝન** પાડેલા છે અને તેમાં બધા મળીને ૭ તાલૂકા છે.

એ જિલ્લાના સબડિવિઝનનાં નામ.

(૧) **હાલા** સબડિવિઝન, (૨) **ટન્ડા** સબડિવિઝન,

હાલા સબડિવિઝનમાં આવેલા તાલૂકાનાં નામ.

(૧) **હૈદ્રાબાદ**, (૨) ટન્ડા અલાયાર, અને (૩) **હાલા**.

ટન્ડા સબડિવિઝનમાં આવેલા તાલૂકાનાં નામ.

(૧) **ગુની**, (૨) **બદીના**, (૩) **ટન્ડાબાગા**, (૪) **દેરા મોહબદ**.

હૈદ્રાબાદ તાલૂકો.

સીમા—ઉત્તરે **હાલા** તાલૂકો, પૂર્વે **ટન્ડાઅલાયાર** અને **ડેરામહોબતના** તાલૂકો, દક્ષિણે **ગુની** તાલૂકો અને પશ્ચિમે **સિંધુ** નદી છે.

આ તાલૂકો **હૈદ્રાબાદ** જિલ્લાના **હાલા** સબડિવિઝનમાં આવેલ છે. એમાં ૧૪૮૪૫૭ માણસની વસ્તી છે. એ તાલૂકો ૧૫ તપાઓમાં વહેંચાયલો છે.

આ તાલૂકામાં **કુલેલીફાટ**, **અમામ**, **ખોખર**, **ધાંધરો** અને **સરફરાઝ** વગેરે વાહા છે.

એ તાલૂકાનું મુખ્ય શહેર **હૈદ્રાબાદ** છે. એ સિંધુ નદીથી ૩ માઇલ દૂર પૂર્વ કાંઠે આવેલું છે. મીરોના વખતમાં એ **રાજ્યગાદીનું** શહેર હતું. તેમાં **ગુલામશાહ કલ્હોરાએ** ઈ. સ. ૧૭૭૮માં બંધાવેલો મોટો પ્રખ્યાત **કિલ્લો** છે. તેની અંદર ઇંગ્રેજ સરકારે એક મોટું તળાવ બંધાવ્યું છે. સિંધુ નદીમાંથી **ગીધુબંદર** થઇને વસાળયંત્રની મદદથી એ તળાવમાં નળવાટે પાણી આવે છે. અને ત્યાંથી નળવાટે આખા **હૈદ્રાબાદ** શહેરમાં પાણી પૂરું પાડવામાં આવે છે. એ **કિલ્લાથી મારકીટ** સુધી સીધી અને સાંકડી બજારછે. **સેન્ટ્રલ જેલ, મીરલોકોનાં કબરસ્તાનની** જગાઓ **શિક્ષકોને** તૈયાર કરવાની **મેલટ્રેનિંગ** કૉલેજ અને **ફિમેલ** ટ્રેનિગ કૉલેજ, **એગ્રિકલ્ચરસ્કૂલ**, અને ડાકટરનું કામ શીખવાની **મૅડિકલ સ્કૂલ,હાઈસ્કૂલ, સિવિલ હાસ્પિટલ** વગેરે જોવા લાયક જગાઓ ઘણી છે. **હૈદ્રાબાદ** એ રેલ્વેનું મોટું **જંકશન** છે ત્યાંથી રેલ્વેનો એક ફાંટો **કોટ્રી** થઇને **કરાચી** તરફ બીજો ફાંટો **રોરી** થઇને **પંજાબ** તરબ અને ત્રીજો ફાંટો **મારવાડ** થઇને **મુંબઈ** તરફ જાય છે. **મારવાડ** તરફ જનારી આગગાડી નાના પાટા ઉપર ચાલે છે. અને તેનું કદ **નૉર્થવેસ્ટર્ન** રેલ્વે કરતાં નાનું છે. આગળ **કરાચીથી હૈદ્રાબાદ** જનારાં માણસો **કોટ્રીથી સિંધુ** નદીમાં ચાલતી **આગબોટમાં** બેસી **હૈદ્રાબાદથી** ૩ માઈલ દૂર આવેલા **ગીધુબંદરે** ઉતરતાં અને ત્યાંથી ખુશ્કી રસ્તે **હૈદ્રાબાદ** તરફ જતાં. પણ હાલમાં **કોટ્રી** અને **ગિંધુબંદર** વચ્ચે **સિંધુ** નદીઉપર **કર્ઝનબ્રીજ** નામે પૂલ

બાંધેલો હોવાથી તેની ઉપર રેલ્વે તથા માણુસ વગેરે સહેલથી આવજા કરી શકે છે.

ગીધુ બંદરપર વરશમાં ચાર મેળા ભરાય છે તેમાં એક ચૈત્ર શુદિ બીજનો જેને ચેટીચંદનો મેળો કહે છે તે અને બીજો મહા શુદિ ૧૪ નો જેને શિવરાત્રીનો મેળો કહે છે તે બે મુખ્ય છે. ગીધુબંદરમાં દીવાના-ઓની હૅાસ્પિટલ છે. સિંધુ નદીમાં પલા નામે માછલાં બહુ થાય છે ઘણા મચ્છીમારો મોટાં માટલાંપર બેસી નદીમાં એ માછલાં પકડવા જાય છે.

હૈદ્રાબાદ શહેર ટેકરી ઉપર આવેલું છે તેની પાસેની ટેકરીઓને ગંજોટકર કહેછે તેમાં પીળી માટીની ખાણો છે. એ ખાણોને મેટની ખાણો કહે છે. માણુસો માથે ન્હાવામાં તથા લુગડાં ધોવાના ઉપયોગમાં એ મેટ વાવરેછે. હૈદ્રાબાદથી સુમારે ૧૦ ગઉ દૂર બરકીનું ગામ છે. ત્યાં દરવરસે મોટો મેળો ભરાય છે. હિંદુઓ તેને શેખ બરકીના બદલામાં રાજા વીરનો મેળો કહે છે. હૈદ્રાબાદથી ૬ થાઇલ ઉત્તરે મિયાણી અને દબાનાં ગામ છે; ત્યાં આગળ ઈ. સ. ૧૮૪૩ માં ઇંગ્રેજો અને મીરોની વચ્ચે જબરાં યુદ્ધ થયાં હતાં જેમાં ઇંગ્રેજોએ વિજય મેળવ્યા પછીથી સિંધ તેમના કબજામાં આવ્યું છે.

એ તાલુકામાં આવેલાં બીજાં જાણીતાં ગામ.

(૧) હુસરી—એ હૈદ્રાબાદની અગ્નિકોણે ૩ ગાઉ દૂર છે.

(૨) ટન્ડાજામ—એ હૈદ્રાબાદથી ૮ માઇલ દૂર રેલ્વેના રસ્તા ઉપર રેલ્વે સ્ટેશન નજીક છે. એ ગામ

જામખાન ટાલપુરે વસાવ્યું હતું તેથી એને **જામનો ટન્ડો** કહે છે.

(૩) **ટન્ડાકેશર**—આ ગામ **હૈદ્રાબાદની** નૈઋત્ય કોણે સુમારે ૯ માઈલ દૂર આવેલું છે.

(૪) **ટન્ડાફ્ઝલ**—એ **હૈદ્રાબાદથી** ૭ ગાઉ દૂર છે.

(૫) **ટન્ડાહેદર**—એ **હૈદ્રાબાદથી** ૩ માઈલ દૂર છે.

ટન્ડા અલાયાર તાલૂકા.

સીમા—ઉત્તરે **શાહેદાદપુર** તાલૂકો, પૂર્વે **મીરપુરખાસ** તાલૂકો, દક્ષિણે **દેરામોબત** તાલૂકો અને પશ્ચિમે **હૈદ્રાબાદ** અને **હાલા** તાલૂકો છે.

આ તાલૂકો **હૈદ્રાબાદ** જિલ્લાના **હાલા** સબડિવિઝનમાં આવેલ છે. એમાં ૬૬,૪૦૯ માણસની વસ્તી છે. એ તાલૂકો ૧૫ તપાઓમાં વહેંચાયલો છે.

એ તાલૂકામાં સરફ્રાઝ, નસીર અને ગેલુ વગેરે વાહા છે.

એ તાલૂકાનું મુખ્ય શહેર **ટન્ડાઅલાયર** છે. એ **મીર ફતેહખાન** ટાલપુરના દીકરા **મીર અલાયારે** વસાવ્યું હતું, તે ઉપરથી તેનું એ નામ પડયું છે. એ શહેર **હૈદ્રાબાદની** પૂર્વે ૨૪ માઈલ દૂર રેલ્વેના રસ્તા ઉપર રેલ્વે સ્ટેશનની નજદીક છે. **હાલાની** અગ્નિકોણે ૩૨ માઈલ દૂર એ શહેર છે. **હૈદ્રાબાદ, મીરપુરખાસ, હાલા, ટન્ડાઆદમ, નસરપુર ગોરચાણી** અને **ખોખર** વગેરે ગામો જોડે પણ ખુશ્કીના રસ્તાથી એ જોડાયલું છે. એ શહેરમાં **મુખ્ત્યારકારની**

ઑફીસ, **પોસ્ટ** અને **તાર** ઑફીસ **મુસાફરખાનું** અને **સ્કૂલ** વગેરે મુખ્ય છે. ખાંડ, હાથીદાંત, અનાજ, કપાસ, તેલ અને ઘીનો મુખ્ય વેપાર એ શહેરમાં ચાલે છે.

એ તાલૂકામાં આવેલાં બીજાં જાણીતાં ગામ.

(૧) **ટન્ડા આદમ**—એ શહેર **ટન્ડા** અલાયારથી ૨૦ માઈલ ઉત્તરે અને **હાલાથી** ૧૪ માઈલ પૂર્વે છે. એમાં **કોટવાલ** રહે છે. આ શહેરના રસ્તા પાકા બાંધેલા છે ને રેલ્વેનું મોટું સ્ટેશન છે.

(૨) **બુકેરા**—એ ગામ **ટન્ડા અલાયારથી** ૬ માઈલ દૂર આવેલું છે. ત્યાં **પીરોની** ઘણી કબરો હોવાથી દરવરસે મેળો ભરાય છે.

(૩) **ખોખર**—એ ગામ **હાલાની** અગ્નિકોણે ૧૦ ગાઉ દૂર છે. એ ગામ **બહાદુરખાન ખોખરે** વસાવેલું હોવાથી તેનું એ નામ પડયું છે.

(૪) **નસરપુર**—એ ગામ **ટન્ડા** અલાયારની વાયવ્યકોણે ૪ ગાઉ દૂર છે. એમાં ગરમ **શેત્રંજીઓ સુસીઓ, નાડાં, ચાદરો** વગેરે વણકરનું કામ સારૂં થાય છે. અને માટીનાં મીનાકારીનાં વાસણ પણ સારાં બને છે. ત્યાં **મહમદ** શાહનો મેળો ભરાય છે.

હાલા તાલૂકો.

સીમા—ઉત્તરે **સકરંડ** તાલૂકો, પૂર્વે **શહેદાદપુર** અને **અલાયાર** તાલૂકા, દક્ષિણે **હૈદ્રાબાદ** તાલૂકો અને પશ્ચિમે **સિંધુ** નદી છે.

આ તાલૂકો **હૈદ્રાબાદ** જિલ્લાના **હાલા** સબડિવિઝનમાં આવેલો છે. એમાં ૧,૦૫,૩૫૭ માણસની વસ્તી

છે. એ તાલૂકો ૧૭ તપાઓમાં વહેંચાયલો છે. એમાં **પાપડખાર** ઘણો થાયછે.

એ તાલૂકામાં **મારખ, સાંઘડો, કલ્યાણ, ગેલુ નસીર** અને **સરફરાઝ** વગેરે વાહા છે.

એ તાલૂકાનું મુખ્ય શહેર **નવાહાલા** છે. એમાં માટીનું **મીનાકારી** કામ, લાકડાનું કામ જેને હાલાપાટરી કરીને કહેછે તે, **સુસીઓ** અને રંગબેરંગી **ચાદરો** વગેરે સારાં થાયછે. એ શહેરમાં **મુખ્ત્યારકારી, જડજની કોર્ટ, પોસ્ટ** અને **તારઑફીસ, સ્કૂલ, પોલીસનું** થાણું, **હૉસ્પિટલ** વગેરે છે. **ઘોટાણા, શહેદાદપુર,** અને **ટન્ડાઆદમ** સાથે ખુશ્કીના રસ્તાથી એ જોડાયલું છે.

એ તાલૂકામાં આવેલાં બીજાં જાણીતાં ગામ.

(૧) **જૂનાહાલા.**

(૨) **ખાનોઠ**—એમાં દાબડીઓના ગંજ, અને હિંદોળા ખાટ વગેરે બને છે.

(૩) **જીહેની**—એ ગામ રેલ્વેસ્ટેશનની નજદીક આવેલું છે એમાં દરવરસે આસો અને ચૈત્રશુદી બીજને દિવસે ઉદેરાલાલનો મોટો મેળો ભરાય છે. એ મેળામાં લાખો માણસો આવેછે અને લાખો રૂપીઆનો માલ વેચાય છે.

(૪) **ખુદાબાદ.** (૫) **અજનશાહા.** (૬) **બટશાહા.** (૭) **ઘોટાણા.** (૮) **મટિયારી.** (૯) **ખેબરખંડો.** (૧૦) **સેબટિ.**

ગુની તાલૂકો.

સીમા—ઉત્તરે **હૈદ્રાબાદ** તાલૂકો, પૂર્વે **બદીના** અને **ડેરામોબતના** તાલૂકા, દક્ષિણે જાતિ

તાલૂકો અને પશ્ચિમે મિરપુર ભઠોરા
તથા સિંધુ નદી છે.

આ તાલૂકો હૈદ્રાબાદ જિલ્લાના ટન્ડા સબાડવિઝનમાં આવેલો છે. એમાં ૯૧,૩૬૬ માણુસની વસ્તી છે. એ તાલૂકો ૨૫ તપાઓમાં વહેંચાયલો છે.

એ તાલૂકામાં ગુની, ગાજા, અલીભર, હશન, અલી, ખૈરવાહા અને મુલચંદ વાહા છે.

એ તાલૂકાનું મુખ્ય શહેર ટન્ડામહમદખાનના છે. એ શહેર મીર મહમદખાન ટાલાપુરે વસાવ્યું છે. તેથી એનું એ નામ પડયું છે. એ શહેર હૈદ્રાબાદની દક્ષિણે સુમારે ૨૧ માઈલ દૂર છે. એમાં મુખ્ત્યારકારી, જડજની કોર્ટ, હોસ્પિટલ, પોસ્ટ, ઑફીસ, સ્કૂલ, અને પોલિસનું થાણું છે. એ શહેરમાં બગીચા ઘણા છે.

એ તાલૂકામાં આવેલાં બીજાં જાણીતાં ગામ.

(૧) કાત્યાર, (૨) ખોરવાહ, એમાં સફેદ ચોખા સારા થાય છે. (૩) સૈયદપુર, (૪) બુલરી એમાં દરવરસે શાહ કરીમનો મેળો ભરાય છે.

બદીના તાલૂકો.

સીમા—ઉત્તરે ટન્ડાબાગા તાલૂકો, પૂર્વે દીપલા
અને ટન્ડાબાગાના તાલૂકો, દક્ષિણે કુચ્છનું
રણુ અને પશ્ચિમે ગુની તાલૂકો છે.

આ તાલૂકો હૈદ્રાબાદ જિલ્લાના ટન્ડા સબડિવિઝનમાં આવેલો છે. એમાં ૮૩૬૮૫ માણુસની વસ્તી છે. એ તાલૂકો ૨૪ તપામાં વહેંચાયલો છે.

એ તાલૂકામાં **ગુની**, **મીર** અને **નુર** વગેરે વાહા છે.

એ તાલૂકાનું મુખ્ય શહેર **બદીના** છે તે **હૈદ્રાબાદ-દથી** ૬૨, અને **ટન્ડામહમદખાનથી** ૪૧ માઇલ દૂર છે. એમાં **મુખ્ત્યારકારની** ઑફીસ, **પોલીસનું** થાણું, **પોસ્ટ** ઑફીસ અને **સ્કૂલ** વગેરે છે.

એ તાલૂકામાં આવેલાં બીજાં જાણીતાં ગામ.

(૧) **તલ્લાર.** (૨) **નઘોશહેર.**

ટન્ડાબાગા તાલૂકો.

સીમા—ઉત્તરે **ડેરામોબત** તાલૂકા પૂર્વે **ઉમરકોટ** અને **દીપલાના** તાલૂકો અને દક્ષિણે તથા પશ્ચિમે **બદીના** તાલૂકો છે.

આ તાલૂકો **હૈદ્રાબાદ** જિલ્લાના **ટન્ડા સબડિવિઝનમાં** આવેલ છે. એમાં ૬૭૬૭૮ માણસની વસ્તી છે. એ તાલૂકો ૧૭ તપાઓમાં વહેંચાયલો છે.

એ તાલૂકામાં **ગુની**, **ગુલચંદ**, **નસીર**, **માણેક સાધી** અને **અલીભરકારો** વગેરે વાહા છે.

એ તાલૂકાનું મુખ્યશહેર **ટન્ડાબાગા** છે. એ **બાગાખાન ટાલપુરે** વસાવ્યું હતું. એ શહેરમાં **મુખ્ત્યારકારી પોસ્ટઑફીસ**, **પોલીસનું** થાણું, **સ્કૂલ** અને **મુસાફરખાનું** વગેરે છે. **ટન્ડામહમદખાન**, **હૈદ્રાબાદ**, **ખૈરપુર**, **બદીના**, અને **ટન્ડા** વગેરે શહેરોની સાથે એ શહેર ખુશ્કીના રસ્તાથી જોડાયલું છે.

એ તાલૂકામાં આવેલાં બીજાં જાણીતાં ગામ.

(૧) **રાંજુખાનાણી.**

ડેરા મોબત તાલૂકો.

સીમા—ઉત્તરે **ટન્ડા અલાયાર** અને **મીરપુરખાસના** તાલૂકા, પૂર્વે **જેમ્સઆબાદ** તાલૂકો દક્ષિણે **ટન્ડાબાગા** તાલૂકો અને પશ્ચિમે **ગુની** અને **હૈદ્રાબાદ** તાલૂકા છે.

આ તાલૂકો **હૈદ્રાબાદ** જિલ્લાના **ટન્ડા સબડિવિઝનમાં** આવેલ છે. એમાં ૪૯,૦૮૭ માણસની વસ્તી છે. એ તાલુકો ૧૬ તપાઓમાં વહેંચાયલો છે.

એ તાલૂકામાં **ગુની**, **ઈમામ**, **જાગીર**, **મુલચંદ**, **પીર** અને **અલીભર** વગેરે વાહા છે.

એ તાલૂકાનું મુખ્ય શહેર **માનલી** છે. એમાં **મુખ્ત્યારકારી**, **પોસ્ટ ઑફીસ**, **સ્કૂલ** અને **પોલીસનું** થાણું છે.

એ તાલૂકામાં આવેલાં બીજાં જાણીતાં ગામ.

(૧) **ટન્ડા ગુલામઅલી**—એ ગામ **મહમદખાનની** પૂર્વે ૨૦ માઈલ દૂર છે. એમાં **પોસ્ટ** ઑફીસ છે.

નવાબશાહ જિલ્લો.

સીમા—ઉત્તરે **લાડકાણા** જિલ્લો અને **ખૈરપુર સંસ્થાન**, પૂર્વે **ખૈરપુર સંસ્થાન** અને **થરપારકર** જિલ્લો, દક્ષિણે **થરપારકર** જિલ્લો અને **હૈદરાબાદ** જિલ્લો અને પશ્ચિમે **સિંધુ નદી** છે.

એ જિલ્લાની વસ્તી ૪,૪૮,૪૭૮ માણસની છે. એમાં **નસરત**, **નવલખી**, **ડેંમ્બરો** અને **દાદ** વગેરે મોટી **નહેરો** હોવાથી પાક સારો થાયછે. ખરીફ પાકમાં ડાંગર, બાજરી, જુવાર, તેલીયાં બીયાં અને રૂ તથા

રવી પાકમાં ઘઉં, કઠોળ અને તંબાકુ વગેરે થાયછે. આ જિલ્લો પણ કારીગરી અને પેદાશને માટે પ્રખ્યાતછે.

એ જિલ્લાનો રેવન્યુ અમલદાર કે ડિસ્ટ્રિકટ માજિસ્ટ્રેટ કલેકટર સાહેબ છે. તેમના તાબામાં સબડિવિઝનોને માટે ૨ આસિસ્ટંટ કલેકટરો કે ડેપ્યુટી કલેકટરો અને ૧ હજુર ડેપ્યુટી કલેકટર ખજાનાને માટે રહેછે. ડેપ્યુટી કલેકટરોના તાબામાં તાલૂકાની દેખરેખ રાખવા માટે ૭ મુખત્યારકારો રાખવામાં આવેલા છે.

એ જિલ્લાના સબડિવિઝનનાં નામ.

(૧) નૌશેરા સબડિવિઝન, (૨) નસરત સબડિવિઝન.

નૌશેરા સબડિવિઝનમા આવેલા તાલૂકાનાં નામ

(૧) કંડિઆરો,(૨) નૌશેરો ફૈરોઝ, (૩) મોરો, (૪) સકરંદ.

નસરત સબડિવિઝનમાં આવેલા તાલૂકાના નામ.

(૧) નસરત, (૨) શહેદાદપુર (૩) સંજોરો.

કંડિઆરા તાલુકો.

સીમા—ઉત્તરે અને પૂર્વે ખૈરપુર સંસ્થાન, દક્ષિણે નૌશેરોફૈરોઝ તાલૂકો અને પશ્ચિમે સિંધુ નદી છે.

આ તાલૂકો હૈદ્રાબાદ જિલ્લાના નૌશેરો સબડિવિઝનમાં આવેલો છે. એમાં ૬૫,૦૭૫ માણુસની વસ્તી છે. એ તાલૂકો ૧૨ તપાઓમાં વહેંચાયલો છે.

એ તાલૂકામાં નસરત વાહા છે.

એ તાલૂકાનું મુખ્યશહેર **કંડીઆરો** છે. એમાં **મુખ્ત્યારકારી, પોસ્ટ** ઑફીસ, **હુન્નરીશાળા** અને **મુસાફરખાનું** વગેરે છે. એમાં સાદા **દેશી** કાગળ બને છે.

એ તાલૂકામાં આવેલાં બીજાં જાણીતાં ગામ.

(૧) **બેબાણી**, (૨) **ખાનવહાણુ**, (૩) **મહરાબપુર** અને (૪) **મહમદપુરજતોઈ.**

નૌશેરોફેરોઝ તાલૂકો.

સીમા—ઉત્તરે **કંડીઆરી** તાલૂકો, પૂર્વે **ખૈરપૂર સંસ્થાન** દક્ષિણે **મોરા** તાલૂકો અને પશ્ચિમે **સિંધું નદી** છે.

આ તાલૂકો **નવાબશાહ** જિલ્લાના **નૌશેરા** સબડિવિઝનમાં આવેલ છે. એમાં ૧,૦૧,૩૧૪ માણસની વસ્તી છે. એ તાલૂકો ૨૦ તપાઓમાં વહેંચાયલો છે.

એ તાલૂકામાં **નસરત, નવલખી, બાંગ, પેરોઝ,** અને **ધાધ** વગેરે વાહા છે.

એ તાલૂકાનું મુખ્ય શહેર **નોશેરોફેરોઝ** છે. એ રેલ્વેનું સ્ટેશન છે. ત્યાંથી **મોરા, કુલ, મઠીઆણી** અને **પટઇધન** તરફ પગરસ્તે જવાય છે. એ શહેરમાં **મુખ્ત્યારકારી, સબોર્ડિનેટ** જડજની કોર્ટ, **પોસ્ટ** ઑફીસ અને **પોલીસનું** થાણું વગેરે છે. એમાં રંગબેરંગી **ચાંદનીઓ** અને ગરમ **શેત્રંજીઓ** બનેછે.

એ તાલૂકામાં આવેલાં બીજાં જાણીતાં ગામ.

(૧) **અબજી**, (૨) **ભરીયા**, (૩) **દરબ્હેલો**, (૪) **ખાડીરાહુ**, (૫) **મિઠીઆણી**, (૬) **ઠારૂ-**

શાહ્ડા, (૭) બાગોદેરો, (૮) પટઇધન એ એક મોટું રેલ્વે સ્ટેશન છે.

મોરો તાલૂકો.

સીમા—ઉત્તરે **નૌશેરા ફેરોઝ** તાલૂકો, પૂર્વે **ખૈરપુર સંસ્થાન** અને **સકરંદ** તાલૂકો, દક્ષિણે **સકરંદ** તાલૂકો અને પશ્ચિમે **સિંધુ નદી** છે.

આ તાલૂકો **નવાબશાહ** જિલ્લાના **નૌશેરા** સબડિવિઝનમાં આવેલો છે. એમાં ૬૧,૦૯૨ માણસની વસ્તી છે. એ તાલૂકો ૧૨ **તપાઓમાં** વહેંચાયલો છે.

એ તાલૂકામાં **ધાધ, મુરાદ** અને **પેરોઝ** વગેરે વાહ્ડા છે.

એ તાલૂકાનું મુખ્ય શહેર **મોરો** છે. એ **નૌશેરા ફેરોઝથી** નૈઋત્યકોણે ૧૫ માઇલ દૂર આવેલું છે. એમાં **સિંધીસાબુ** સારો બને છે. એ શહેરમાં **મુખ્ત્યારકારી, સ્કૂલ, પોલીસનું** થાણું, **પોસ્ટ** ઑફીસ અને **મુસાફરખાનું** વગેરે છે.

એ તાલૂકામાં આવેલાં બીજાં જાણીતાં ગામ.

(૧) **દરસ**, (૨) **દોલતપુર**, (૩) **દેપારની**, (૪) **તોઈ** અને (૫) **ખેરાદેરા.**

સકરંદ તાલૂકો.

સીમા—ઉત્તરે **મોરા** તાલૂકો, પૂર્વે **ખૈરપુર સંસ્થાન**, દક્ષિણે **શાહેદાદપુર** અને **હાલા** તાલૂકા અને પશ્ચિમે **સિંધુ નદી** છે.

આ તાલૂકો **નવાબશાહ જિલ્લાના નૌસેરા સબડિવિઝનમાં** આવેલો છે. એમાં ૫૬,૭૫૯ માણસની વસ્તી છે. એ તાલૂકો ૨૪ **તપાઓમાં** વહેંચાયલો છે.

એ તાલૂકામાં **મારખ**, **મુબારખ**, **રેન**, **હરબરી**, **અલીબર** અને **સદારંગ** વગેરે વાહા છે.

એ તાલૂકાનું મુખ્ય શહેર **સકરંદ** છે. એમાં મુખ્ત્યારકારી, સ્કૂલ, પોસ્ટ ઑફીસ, હૉસ્પિટલ અને પોલીસનું થાણું છે. ત્યાંથી **નવાબશાહા** અને **મહેરાબપુર** તરફ પગ રસ્તે જવાય છે.

એ તાલૂકામાં આવેલાં બીજાં જાણીતાં ગામ.

(૧) **શાહપુર** એમાં એ ગામનો **મહાલકરી** રહે છે.

(૨) **મહરાબપુર** એ ગામ આગળ **સિંધુ નદીને** સામે પાર જવા માટે હોડીઓ રાખવામાં આવે છે.

સહેદાદપુર તાલૂકો.

સીમા—ઉત્તરે **સકરંડ** તાલૂકો, પૂર્વે **સાંઘડ** તાલૂકો દક્ષિણે **ટન્ડા અલાયાર** તાલૂકો અને પશ્ચિમે **હાલા** તાલૂકો છે.

આ તાલૂકો **નવાબશાહ** જિલ્લાના **નસરતસબડિવિઝનમાં** આવેલો છે. એમાં ૮૩,૩૯૪ માણસની વસ્તી છે. એ તાલૂકો **૧૯** તપાઓમાં વહેંચાયલો છે.

એ તાલૂકામાં **મારખ**, **સાંઘડો**, **જામ**, વગેરે વાહા છે.

એ તાલૂકાનું મુખ્ય શહેર **શહેદાદપુર** છે. તે **મીર શહેદાદે** વસાવ્યું હતું. એ **જામ** વાહા ઉપર રેલ્વે સ્ટેશનની નજદીક છે. **બટશાહ**, **હાલા**, **સૈયદઆબાદ**, **સકરંદ**, **જોલ**, **નબીરાણી**, અને **ટન્ડાઆદમ** સાથે **ખુશ્કીના** રસ્તાથી એ જોડાયલું છે. એમાં

મુખ્ત્યારકારી, પોસ્ટ ઑફીસ, મુસાફરખાનું, સ્કૂલ અને પોલીસનું થાણું છે.

એ તાલૂકામાં આવેલાં બીજાં જાણીતા ગામ.

(૧) **બ્રાહ્મણાબાદ**—એ **શહેદાદપુરથી** ૮ માઈલ દૂર પ્રાચીન સમયનું નાશ થઈ ગયેલું ગામ છે.

(૨) **બાકરનઝામાણી**—એમાં **તંબાકુ** સારો થાય છે.

(૩) **ખદરો**—એ ગામ **શહેદાદપુરથી** ૧૪ માઈલ દૂર છે.

(૪) **બેરાની**—એ ગામ **શહેદાદપુરથી** ૧૦ માઈલ દૂર છે.

નસરત તાલૂકો.

સીમા—ઉત્તરે **ખૈરપુર સંસ્થાન**, અને **મોરા** તાલૂકો, પૂર્વે **ખૈરપુર સંસ્થાન**, દક્ષિણે **શહેદાપુર** અને **સંજોરો** એ તાલૂકા અને પશ્ચિમે **સકરંદ** તાલૂકો છે.

આ નવો તાલૂકો **સકરંદ** અને **મોરાના** તાલૂકાઓમાંથી થોડો ભાગ લઈને બનાવેલો છે. એ **નવાબશાહ** જિલ્લાના **નસરત સબડિવિઝનમાં** આવેલો છે. એમાં ૧૭ તપા છે. **વસ્તી** ૩૫,૬૮૧ માણસની છે.

આ તાલૂકામાં **નસરત** મુખ્ય વાહા છે જેથી આ તાલૂકાનું નામ નસરત પડેલ છે. આ તાલૂકામાં નવાબશાહા મુખ્ય શહેર છે, એ રેલ્વે સ્ટેશન છે. એમાં **કલેકટરી** અને **મુખ્ત્યારકારની** ઑફીસ, અને પોલીસનું થાણું છે.

એ તાલૂકામાં આવેલાં બીજાં જાણીતાં ગામ.

(૧) **બુચેરી,** (૨) ડાઉર અને (૩) **બાંઢી** એ રેલ્વે સ્ટેશન છે.

સંજોરો તાલૂકો.

સીમા—ઉત્તરે **નસરત,** પૂર્વે **સાંઘડ,** દક્ષિણે **મીરપુરખાસ** ને **ટન્ડા** અલાયાર અને પશ્ચિમે **શહેદાદપુર** તાલૂકો છે.

એ તાલૂકો **નવાબશાહ** જિલ્લાના **નસરત સબડિવિઝનમાં** આવેલો છે. એમાં ૪૫,૧૬૩ માણુસની વસ્તી છે. એ ૨૦ **તપાઓમાં** વહેંચાયલો છે. એ તાલૂકામાં **જમરાઉ** અને **શાહુ** વગેરે વાહા છે.

એ તાલૂકાનું મુખ્ય શહેર **સંજોરો** છે. તેમાં **મહમલતદારની કચેરી, પોસ્ટઑફીસ, પોલીસનું થાણું** અને **સ્કૂલ** છે.

લાડકાણા જિલ્લો.

સીમા—ઉત્તરે-ઉત્તર **સરહદ** જિલ્લો, પૂર્વે **સખ્ખર** જિલ્લો, **ખૈરપુર** સંસ્થાન તથા **હૈદ્રાબાદ** જિલ્લો, દક્ષિણે **કરાચી** જિલ્લો અને પશ્ચિમે **હાલાપર્વત** અને **ખીરથરના** પહાડો છે.

એ જિલ્લાની વસ્તી ૬,૬૦,૮૭૯ માણુસની છે. એમાં **ગળી, અનાજ** અને **સફેદ ચોખા** બહુ થાય છે. એ જિલ્લાના **ચોખા** બહુ વખણાય છે. એ જિલ્લામાં **ખીરથર** અને **લકકીના** પહાડો આવેલા છે, તેમાં ઊના પાણીનું ઝરણુ છે. **મંછર** નામે મોટું **સરોવર** અને સિંધુ નદીની નહેરો તથા **પશ્ચિમ નાળું** આ જિલ્લામાં

વહે છે. એ જિલ્લાની આબોહવા **ગરમ અને ખુસ્ક** છે. ઊનાળામાં ગરમી ઘણી પડે છે તેમજ શીઆળામાં થંડી ઘણી પડે છે.

આ જિલ્લાનો મોટો રેવન્યુ અમલદાર કે **ડિસ્ટ્રિકટ માજિસ્ટ્રેટ કલેકટર** સાહેબ છે. તેના તાબામાં સબ ડિવિઝનોને માટે ૩ **આસિટંટ** કલેકટર કે **ડેપ્યુટી કલેકટરો** અને એક હજુર **ડેપ્યુટી કલેકટર** ખજાનાને માટે રહે છે. ડેપ્યુટી **કલેકટરોના** તાબામાં તાલૂકાઓની દેખરેખ રાખવા માટે ૧૧ **મુખ્ત્યારકારો** રાખવામાં આવેલા છે.

આ જિલ્લાના ૪ **સબ ડિવિઝન** પાડેલા છે અને તેમાં બધા મળીને ૧૧ તાલૂકા છે.

એ જિલ્લાના સબડિવિઝનનાં નામ.

(૧) **લાડકાણા** સબડિવિઝન. (૨) **રતો દેરો** સબડિવિઝન (૩) **મેહર** સબડિવિઝન અને (૪) **સેવણ** સબડિવિઝન.

લાડકાણા સબડિવિઝનમાં આવેલા તાલૂકાનાનામ

(૧) લાડકાણા, (૨) લબદરીઆ, (૩) કુંબર.

રતોદેરો સબડિવિઝનમાં આવેલા તાલૂકાનાં નામ.

(૧) રતોદેરો (૨) મીરોખાન.

મેહર સબડિવિઝનમાં આવેલા તાલૂકાનાં નામ.

(૧) મેહર, (૨) નસીરાબાદ અને (૩) કુકર.

સેવણ સબડિવિઝનમાં આવેલા તાલૂકાનાં નામ.

(૧) દાદુ, (૨) જોહી અને (૩) સેવણ.

લાડકાણા તાલૂકો.

સીમા—ઉત્તરે **રતોદેરો** તાલૂકો, પૂર્વે **સિંધુનદી** દક્ષિણે **લબદરીઆ** તાલૂકો અને પશ્ચિમે **કુંબર** તાલૂકો છે.

આ તાલૂકો **લાડકાણા** જિલ્લાના **લાડકાણા સબ-ડિવિઝનમાં** આવેલો છે. એમાં ૧,૦૦,૭૯૮ માણસની વસ્તી છે. એ તાલૂકો ૨૭ **તપાઓમાં** વહેંચાયલો છે. એ તાલૂકામાં **પશ્ચિમનાળો, ઢાર, જોરંગ** વગેરે ઘણી નહેરો આવેલી છે તેથી બહૂ આબાદ છે.

એ તાલૂકાનું મુખ્ય શહેર **લાડકાણા** છે. એમાં એ જિલ્લાનો **કલેકટર, હજુર ડેપ્યુટી કલેકટર, પોલીસ સુપરીન્ટેન્ડેન્ટ, મુખ્ત્યારકાર, સબોર્ડિનેટ જડજ** વગેરે અમલદારો રહેછે. એ શહેરના રસ્તા ઉપર બેઉ બાજુએ ઝાડ રોપેલાં છે. ત્યાં એક જૂનો **કિલ્લો** છે તેમાં ઘણા વખત સુધી **દીવાનાઓની હૉસ્પિટલ** હતી. એ શહેરમાં **અનાજનો** વેપાર ઘણો ચાલેછે. **કાંસાનાં** વાસણો પણ ત્યાંઃસારાં થાયછે. એમાં **હૉસ્પિટલ, સ્કૂલો, પોસ્ટઑફીસ, તાર-ઑફીસ,** વગેરે જોવાલાયક છે. **લાડકાણાનું રેલ્વે-સ્ટેશન** પણ મોટું છે.

એ તાલૂકામાં આવેલાં બીજાં જાણીતાં ગામ.

(૧) **અધાણી**, (૨) **ઘોઘારા**, (૩) **ખૈરપુરજોસા**, (૪) **ખલીદ**, (૫) **વકયાસાંગી** અને (૬) **વાલદા** વગેરે.

લબદરીઆ તાલૂકો.

સીમા—ઉત્તરે **લાડકાણા** તાલૂકો, પૂર્વે **સિંધુનદી**,

દક્ષિણે **સિંધુનદી,** અને **મેહર** તાલૂકો,
અને પશ્ચિમે **નસીરાબાદ** તાલૂકો છે.

આ તાલૂકો **લાડકાણા** જિલ્લાના **લાડકાણા સબ-ડિવિઝનમાં** આવેલો છે. એમાં ૬૯,૯૮૧ માણસની વસ્તી છે. એ તાલૂકો ૧૯ **તપામાં** વહેંચાયલો છે.

એ તાલૂકામાં **પશ્ચિમનાળો, ગીલશારી, નસીરાબાદ ટીલો** અને **સુંદર** વગેરે વાહા છે.

એ તાલૂકાનું મુખ્ય શહેર **લબદરીઆ** છે. તેમાં **મુખ્ત્યારકારી, પોસ્ટઑફીસ, પોલીસનું** થાણું તથા **સ્કૂલ** વગેરે છે.

એ તાલૂકામાં આવેલાં બીજાં જાણીતાં ગામ.

(૧) **અરેજા,** (૨) **ગેરેલા** અને (૩) **માદબાહુ** વગેરે.

કંબર તાલૂકો.

સીમા—ઉત્તરે **ઉત્તર સરહદ** જિલ્લો અને **શહેદાદપુર** તાલૂકો, પૂર્વે **રતોદેરો** અને **લાડકાણાના** તાલૂકો, દક્ષિણે **નસીરાબાદ** તાલૂકો, અને **ખીરથરના** પહાડ છે.

આ તાલૂકો **લાડકાણા** જિલ્લાના **લાડકાણા સબ-ડિવિઝનમાં** આવેલો છે. એમાં ૯૧,૭૫૧ માણસની વસ્તી છે. એ તાલૂકો ૨૪ **તપાઓમાં** વહેંચાયલો છે.

એ તાલૂકામાં **પુરશાહા, પુરદાતે, નુર, નોરંગ** વગેરે વાહા છે.

એ તાલૂકાનું મુખ્ય શહેર **કંબર** છે. તેમાં **મુખ્ત્યારકારી, પોસ્ટ, આફીસ પોલીસનું** થાણું અને **સ્કૂલ** વગેરે છે.

એ તાલૂકામાં આવેલાં બીજાં જાણીતાં ગામ.

(૧) બેર, (૨) બઠી, (૩) ચજના, (૪) ગેબીદેરા, (૫) જુણોજા, (૬) મીઆણી વગેરે.

રતોદેરો તાલૂકો.

સીમા—ઉત્તરે **જેકબાબાદ** તાલૂકો પૂર્વે **નોશેરો** અબરો તાલૂકો, દક્ષિણે **લાડકાણા** તાલૂકો અને પશ્ચિમે **કુંબર** તાલૂકો છે.

આ તાલૂકો **લાડકાણા** જિલ્લાના **રતોદેરો સબ-ડિવિઝનમાં** આવેલો છે. એમાં ૭૭,૯૮૮ માણસની વસ્તી છે. એ તાલૂકો ૨૦ **તપાઓમાં** વહેંચાયલો છે.

એ તાલૂકામાં **સખ્ખર, પુરખેરો, પુરબેરો,** અને **નસરત** વગેરે વાહા છે.

એ તાલૂકાનું **મુખ્ય** શહેર **રતોદેરો** છે એમાં **મુખ્ત્યારકારની** ઑફીસ, **પોસ્ટ** ઑફીસ, **સ્કૂલ** અને **મુસાફરખાનું** વગેરે છે.

એ તાલૂકામાં આવેલાં બીજાં જાણીતાં ગામ.

(૧) બંગલદેરો, (૨) ખેરોદેરો, (૩) નવો-દેરો, (૪) પંજુઅબરો અને (૫) શાહાનો-ગામ વગેરે.

મીરોખાન તાલૂકો.

સીમા—ઉત્તરે **શહેદાદપુર** તાલૂકો, પૂર્વે **રતોદેરો** તાલૂકો, દક્ષિણે **લાડકાણા** અને **કુંબર** તાલૂકા અને પશ્ચિમે **કુંબર** અને **શહેદાદ-પુર** તાલૂકા છે.

આ તાલૂકો **લાડકાણા** જિલ્લાના **રતોદેરો સબ-ડિવિઝનમાં** આવેલો છે. **કંબર**, **લાડકાણા**, અને **રતોદેરો** એ તાલૂકાઓમાંથી કેટલોક ભાગ લઇને આ તાલૂકો ઇ. સ. ૧૯૧૨ માં બનાવવામાં આવ્યો છે. એમાં **ધાર** અને **સખ્ખર નહેરોની** શાખામો છે. એ તાલૂકામાં મુખ્ય શહેર **સુજાવલ** અને **મીરોખાન** છે.

મેહર તાલૂકો.

સીમા—ઉત્તરે **નસીરાબાદ** તાલૂકો પૂર્વે **લબદરીઆ** તાલૂકો અને **સિંધુનદી**, અને દક્ષિણે તથા પશ્ચિમે **કકર** તાલૂકો છે.

આ તાલૂકો **લાડકાણા** જિલ્લાના **મેહર સબડિવિઝનમાં** આવેલ છે. એમાં ૫૮,૨૨૧ માણસની વસ્તી છે. એ તાલૂકો ૧૭ **તપાઓમાં** વહેંચાયલો છે.

એ તાલૂકામાં **પશ્ચિમનારો**, **ઢામરાઉ** અને **કકોલ** વગેરે વાહા છે.

એ તાલૂકાનું મુખ્ય શહેર **મેહર** છે. એમાં **મુખ્ત્યારકારી**, **ડેપ્યુટીકલેકટરનો** બંગલો, **પોલીસનું** થાણું, હૉસ્પિટલ, સ્કૂલ અને **મુસાફરખાનું** વગેરે છે.

એ તાલૂકામાં આવેલાં બીજાં જાણીતાં ગામ.

(૧) મંગસી, (૨) થરરીમોહબત વગેરે.

નસીરાબાદ તાલૂકો.

સીમા—ઉત્તરે **કંબર** તાલૂકો, પૂર્વે **લબદરીઆ** તાલૂકો, દક્ષિણે **મેહર**, તાલૂકો અને પશ્ચિમે **કંબર** તાલૂકો છે.

આ તાલૂકો લાડકાણા જિલ્લાના મેહર સબડિવિઝનમાં આવેલો છે એમાં ૫૭,૧૨૯ માણસની વસ્તી છે. એ તાલૂકો ૧૭ તપાઓમાં વહેંચાયલો છે.

એ તાલૂકાનું મુખ્ય શહેર નસીરાબાદ છે. એ મીર નસીરખાન ટાલપુરે વસાવ્યું હતું. એમાં પોલીસનું થાણું, મુસાફરખાનું અને સ્કૂલ વગેરે છે. પણ મુખ્ત્યારકારી વારાહ ગામમાં છે.

એ તાલૂકામાં આવેલાં બીજાં જાણીતાં ગામ.

(૧) ગાજી કહાવર અને (૨) વગણ વગેરે.

કકર તાલૂકો.

સીમા—ઉત્તરે મેહર અને કુંબર તાલૂકા, પૂર્વે દાદુ અને મેહર તાલૂકા, દક્ષિણે જોહી તાલૂકો અને પશ્ચિમે ખીરથર પર્વત છે.

આ તાલૂકો લાડકાણા જિલ્લાના મેહર સબડિવિઝનમાં આવેલો છે. એમાં ૪૭,૨૪૪ માણસની વસ્તી છે. એ તાલૂકો ૧૮ તપાઓમાં વહેંચાયલો છે.

એ તાલૂકામાં પશ્ચિમનારો, કુદણ અને પરચઢ વગેરે વાહા છે.

એ તાલૂકાનું મુખ્ય શહેર કકર છે એમાં પોલીસનું થાણું, મુસાફરખાનું અને સ્કૂલ વગેરે છે પણ મુખ્ત્યારકારની ઑફીસ ખૈરપુરનાથનશાહમા આવેલી છે.

એ તાલૂકામાં આવેલાં બીજાં જાણીતાં ગામ.

(૧) ખૈરપુરનાથનશાહા એમાં કકર તાલૂકાનો મુખ્ત્યારકાર રહે છે. (૨) રાહુજા અને (૩) પટગુલમહમદ વગેરે છે.

દાદુ તાલૂકો.

સીમા—ઉત્તરે કકર તાલૂકો, પૂર્વે **સિંધુનદી**, દક્ષિણે **સેવણ** તાલૂકો અને પશ્ચિમે **જોહી** તાલૂકો છે.

આ તાલૂકો **લાડકાણા** જિલ્લાના **સેવણ સબડિવિઝનમાં** આવેલ છે. એમાં ૫૪,૬૭૭ માણસની વસ્તી છે. એ તાલૂકો ૧૬ **તપાઓમાં** વહેંચાયલો છે.

એ તાલૂકામાં **પશ્ચિમનાળો**, **નુરપુર**, **ફિટુ** વગેરે વાહા છે.

એ તાલૂકાનું મુખ્ય શહેર **દાદુ** છે. એ રેલ્વેનું મોટું સ્ટેશન છે. એમાં **મુખ્ત્યારકારી**, **સ્કૂલ**, **પોસ્ટ** ઑફીસ, **પોલીસનું** થાણું અને **મુસાફરખાનું** છે.

એ તાલૂકામાં આવેલાં બીજાં જાણીતાં ગામ.

(૧) **ખુદાબાદ**, (૨) **સીતાં** અને (૩) **ફક્કા** વગેરે.

જોહી તાલૂકો.

સીમા—ઉત્તરે **કકર** તાલૂકો. પૂર્વે **દાદુ** અને **સેવણ** તાલૂકા, દક્ષિણે **સેવણ** તાલૂકો, અને **પશ્ચિમે** **ખીરથર** પર્વત છે.

આ તાલૂકો **લાડકાણા** જિલ્લાના **સેવણ સબડિવિઝનમાં** આવેલો છે. એમાં ૫૦,૧૮૭ માણસની વસ્તી છે. એ તાલૂકો ૧૮ **તપાઓમાં** વહેંચાયલો છે.

એ તાલૂકામાં પશ્ચિમનાળો છે.

એ તાલૂકાનું મુખ્ય શહેર **જોહી** છે. એમાં **મુખ્ત્યારકારી**, **પોસ્ટ** ઑફીસ, **પોલીસનું** થાણું, **સ્કૂલ** અને **મુસાફરખાનું** વગેરે છે.

એ તાલૂકામાં આવેલાં બીજાં જાણીતાં ગામ.

(૧) **છિની**, (૨) **શાહહસણ**, (૩) **કુલજી**, (૪) **ગુલામ મહમદનું** ગામ અને (૫) **બહાવલપુર** વગેરે.

સેવણ તાલૂકો.

સીમા—ઉત્તરે **દાદુ** અને **જોહી** તાલૂકા, પૂર્વે **સિંધુ-નદી** અને **માઝીંદા** તાલૂકો, દક્ષિણે **કોહીસ્તાન** અને પશ્ચિમે **ખિરથર** પર્વત છે.

આ તાલૂકો **લાડકાણા** જિલ્લાના **સેવણ સબડિવિઝનમાં** આવેલો છે. એમાં ૫૨૯૦૩ માણસની વસ્તી છે. એ તાલૂકો ૧૫ **તપાઓમાં** વહેંચાયલો છે.

એ તાલૂકામાં **પશ્ચિમનાળો**, **નુર**, **ધાનેસ્ટર ફીડુ**, **અરલ નહેર** ને **મંછર** સરોવર છે.

એતાલૂકાનું મુખ્ય શહેર **સેવણ** છે. એ ઘણું જૂનું શહેર છે. ત્યાં **જયદ્રથના** વખતનો એક **જૂનો** કિલ્લો છે. અને **લાલશાહબાજની** જગા છે. ત્યાં દરવરસે **લાલશાહબાજનો** મેળો ભરાય છે. તે ઉપર પરદેશથી ઘણાં માણસો આવે છે. **સેવણની** નજદીક **લક્કીના** પહાડો છે, તેમાં **ઊના** પાણીનું ઝરણ છે. **તેને ધારાતીર્થ** કહે છે. ત્યાં પણ દરવરસે મેળો ભરાય છે. એ પહાડને **ભગોટોડો** કહે છે. ત્યાં ઉનાળામાં બહુ-સખત ગરમી પડે છે, એ શહેરમાં **મુખ્ત્યારકારી**, **પોસ્ટ** અને **તાર** ઑફીસ, **સ્કૂલો**, **સબોર્ડિનેટ** જડ-જની **કોર્ટ** અને **હૉસ્પિટલ** વગેરે છે.

એ તાલુકામાં આવેલાં બીજાં જાણીતાં ગામ.

(૧) **આરાઝી**, (૨) **ભાન**, (૩) **બુબક** એમાં **ગાલીચા** સારા થાય છે. (૪) **જહાંગાર** (૫) **કરમપુર** અને (૬) **ટલટી** એ ગામ આગળ ઈ. સ. ૧૫૨૧ માં **શાહાબેગ અર્ગુને જામફીરોઝને** હરાવ્યો હતો.

સખ્ખર જિલ્લો.

સીમા—ઉત્તરે **ઉત્તર સરહદ** જિલ્લો, પૂર્વે **ભાવલપુર** અને **જેસલમીર**, દક્ષિણે **ખૈરપુર** સંસ્થાન અને પશ્ચિમે **લાડકાણા** તથા **ઉત્તર સરહદ** જિલ્લા છે.

આ જિલ્લાનો ઘણો ખરો પ્રદેશ સપાટ છે. તેમાં ઘણી નહેરો ખોદેલી છે તેથી પૂર આવે છે ત્યારે તમામ સ્થળે પાણી પ્રસરી વળે છે. અને **અનાજ** પુષ્કળ પાકે છે. **ખરીફ** પાકમાં **ડાંગર** અને **જુવાર** થાયછે તેમાં **જુવાર** ઘણી વધારે પાકે છે. અને **રવી** પાકમાં **ઘઉં**, **જવ**, **ચણા** વગેરે થાય છે. **ગળી** પણ ઘણી નીપજેછે. એ જિલ્લાની હવા ગરમ અને ખુશ્ક છે. એમાં ૫૭૩૯૧૩ માણસની વસ્તી છે.

આ જિલ્લાનો મોટો રેવન્યુ અમલદાર કે **ડિસ્ટ્રિકટ-માજિસ્ટ્રેટ કલેકટર** સાહેબ છે. **ખૈરપુર** સંસ્થાન ઉપર દેખરેખ રાખનાર **પોલિટિકલ એજન્ટ** તરીકેનું કામપણ એજ બજાવેછે. તેના તાબામાં ૨ **ડેપ્યુટી-કલેકટરો**, કે **આસિસ્ટન્ટ** કલેકટરો અને એક **હજુર ડેપ્યુટી** કલેકટર ખજાનાને માટે રહેછે. **ડેપ્યુટી** કલેકટરોના તાબામાં તાલૂકાઓની દેખરેખ રાખવા માટે બધા મળીને ૭ **મુખ્ત્યારકારો** રાખવામાં આવેલા છે.

આ જિલ્લાના ૨ સબડિવિઝન પાડેલા છે અને તેમાં બધા મળીને ૮ તાલૂકા છે.

એ જિલ્લાના સબડિવિઝનનાં નામ.

(૧) શિકારપુર સબડિવિઝન અને (૨) રોહ્‌રી સબડિવિઝન. (૩) મીરપુર સબડિવિઝન.

શિકારપુર સબડિવિઝનમાં આવેલા તાલૂકાનાં નામ.

(૧) શિકારપુર, (૨) સખ્ખર, (૩) નોશહરોઅબરો.

રોહરી સબડિવિઝનમાં આવેલા તાલૂકાનાં નામ.

(૧) રોહ્‌રી, (૨) ઘોટકી, (૩) પનો આકીલ.

મીરપુર સબડિવિઝનમાં આવેલા તાલૂકાનાં નામ.

(૧) મીરપુર માથેલો (૨) ઉબાવડો.

શિકારપુર તાલૂકો.

સીમા—ઉત્તરે ઠુલ તાલૂકો પૂર્વે ઘોટકી તાલૂકો, દક્ષિણે નોશહરોઅબરો અને સખ્ખરના તાલૂકા અને પશ્ચિમે જેકબાબાદ તાલૂકો છે.

આ તાલૂકો સખ્ખર જિલ્લાના શિકારપુર સબડિવિઝનમાં છે. એમાં ૧૧૯૬૧૪ માણસની વસ્તી છે. એ તાલૂકો ૧૭ તપાઓમાં વહેંચાયલો છે.

એ તાલૂકામાં રૈશ, સિંધ, અને છોટાબેગારી વાહા છે.

એ તાલૂકાનું મુખ્ય શહેર શિકારપુર છે. એમાં મુખ્ત્યારકારી, પોસ્ટ અને તાર ઑફીસ, હાઈસ્કૂલ,

સિવિલ હૉસ્પિટલ, સિંધી સ્કૂલો અને **જેલ** વગેરે છે. એ રેલ્વેનું મોટું સ્ટેશન છે. એને પહેલાં **ખોરાસાનની** ભાગોળ કહેતા હતા. એમાં વેપાર સારો ચાલે છે. ત્યાંના રહેવાશી વેપારીઓ હોવાથી મોટી મોટી **મુસાફરીઓ** કરે છે. તેઓ **ખુશમિજાજી** છે. **શિકારપુર** એટલે શિકાર કરવાની જગા. આ શહેરની આસપાસ ચોતરફ ગઢ હતો તે હમણાં ભાગી તૂટી ગયો છે. એ ગઢને આઠ દરવાજા હતા તેનાં નામો હજુ સુધી શહેરના જૂદા જૂદા ભાગો ઉપર પડેલાં છે. (જેમકે **લખી** દરવાજો, **નોશાહરો** દરવાજો, **કુરન** દરવાજો, **વાગણુ** દરવાજો, **હાથી** દરવાજો, **હજારી** દરવાજો, **સીવી** દરવાજો અને **ખાનપુરી** દરવાજો) ત્યાં ઉનાળામાં બહુ તાપ પડે છે, માટે બજારો ઢાંકેલી છે. શહેરમાં ધૂળ ઘણી હોવાથી રસ્તામાં ઘાસ પાથરવામાં આવે છે. જો ઘાસ પાથરેલું ન હોય તો રસ્તામાં ધૂળ ઉડે. **બલૂચિસ્તાન** અને **અફઘાનિસ્તાન** સાથે ઘણાં વરસ થયાં જબરો વેપાર ચાલે છે, માટે **શિકારપુરના** ઘણા વેપારીઓ વરસોનાં વરસ ત્યાંજ ગાળે છે.

એ તાલૂકામાં આવેલાં બીજાં જાણીતાં ગામ.

(૧) **હિમાયુ** (૨) **જાગન** (૩) **ખાનપુર** (૪) **કોટ સુલતાન** અને (૫) **મીઆંસાહેબ** વગેરે.

સખ્ખર તાલૂકો.

સીમા—ઉત્તરે **શિકારપુર** તાલૂકો, **પૂર્વે રોરી** તાલૂકો, **દક્ષિણે સિંધુનદી** અને **પશ્ચિમે નોશાહરો** અબરો તાલૂકો છે.

આ તાલૂકો, **સખ્ખર** જિલ્લાના **શિકારપુર** ડિવિઝનમાં આવેલો છે. એમાં ૧૦૩૧૦૯ માણુસની વસ્તી છે. એ તાલૂકો ૧૪ **તપાઓમાં** વહેંચાયલો છે.

એ તાલૂકામાં **સખ્ખર, સિંધ** અને **ગરંગ** વાહ્યછે.

એ તાલૂકાનું મુખ્ય શહેર નવું **સખ્ખર** છે. એ **સિંધુનદીની** જમણી બાજુએ આવેલ છે. તેમાં **મીર મોસુમશાહનો** મોટો મિનારો છે. તેના જેટલી ઉંચી જગા **સિંધમાં** બીજે કયાંઈ નથી. એની સામેના નદીના કાંઠા ઉપર **રોરી** શહેર છે. આ બે શહેરની વચ્ચે નદીમાં **બખ્ખર નામે** બેટ છે. **સખ્ખરથી રોરી** સુધી રેલ્વેવાળાઓ એ બખ્ખરમાં થઇને એક મોટો **પૂલ** બાંધ્યો છે. એ પૂલને **લેન્સડાઉન બ્રીજ** કહે છે. એ બહુ જોવા લાયક છે. ત્યાંથી થોડે દૂર **સિંધુનદીમાં સાદબેલો** નામે બેટ છે તે બહુ સુંદર છે એ બેટમાં ઘણાક **સાધુ** પુરૂષો રહેછે. ત્યાં દર વરસે **મેળા** ભરાય છે. **સખ્ખરમાં કલેકટરી, ડિસ્ટ્રિકટ** જડજની કોર્ટ, **મુખ્ત્યારકારી, પોલીસ** સુપરિન્ટેન્ડેન્ટની ઑફીસ, **પોસ્ટ** અને **તાર** ઑફીસ, **સ્કૂલો** વગેરે છે. નવા **સખ્ખરથી** જૂનું **સખ્ખર** ૧ માઇલ દૂર છે. આ શહેર ઈ. સ. ૧૮૪૨ માં **ઇંગ્રેજોને કરાચી, ઠઠ્ઠા** અને **રોહરીની** સાથે મળેલું છે.

એ તા ૂકામાં આવેલાં બીજાં જાણીતાં ગામ.

(૧) આબાદ, (૨) બાગરજી, (૩) ચક, (૪) ગરીઈદુશાહ, (૫) ગોસરજી, (૬) લખી, (૭)

મારી, (૮) **મીઆણી**, (૯) **રૂસ્ત** અને (૧૦) **વઝીરાબાદ** વગેરે.

નૌશહરો અબરો તાલૂકો.

સીમા—ઉત્તરે **શિકારપુર** તાલૂકો, પૂર્વે **સખ્ખર** તાલૂકો, દક્ષિણે **સિંધુનદી** અને પશ્ચિમે **રતોદેરો** તાલૂકો છે.

આ તાલૂકો **સખ્ખર** જિલ્લાના **શિકારપુર સબ-ડિવિઝનમાં** આવેલો છે. એમાં ૭૫૯૮૩ માણસની વસ્તી છે. એ તાલૂકો ૨૦ **તપાઓમાં** વહેંચાયલો છે.

એ તાલૂકામાં **સિંધ, સખ્ખર મુગર** અને **ઘાડો** વગેરે વાહાછે.

એ તાલૂકાનું મુખ્ય શહેર **ગરીજાસન** છે. એમાં **મુખ્ત્યારકારી, પોલીસનું** થાણું અને સ્કૂલ વગેરે છે. એમાં **તેલનો** વેપાર બહુ ચાલેછે.

એ તાલૂકામાં આવેલાં જાણીતાં ગામ.

(૧) **જહલી**, (૨) **અમરોની**, (૩) **ઢખણુ**, (૪) **ગેહીજા**, (૫) **કોટ હબીબ** અને (૬) **મ-દેજી** વગેરે.

રોરી તાલૂકો.

સીમા—ઉત્તરે **શિકારપુર** અને **ઘોટકી** તાલૂકા, પૂર્વે **મીરપુરમાથેલો** તાલૂકો અને **જેસલમીર**, દક્ષિણે **ખૈરપુર** સંસ્થાન અને પશ્ચિમે **ખૈર-પુર** સંસ્થાન તથા **સિંધુનદી** છે.

આ તાલૂકો **સખ્ખર** જિલ્લાના **રોરિ સબડિવિઝ-નમાં** આવેલો છે. એમાં ૮૭૯૪૨ માણસની વસ્તી છે.

એ તાલૂકો ૧૨ **તપાઓમાં** વહેંચાયલો છે. એ તાલૂકામાં **રેતીના** ઢગલા કેટલેક ઠેકાણે જોવામાં આવે છે.

એ તાલૂકામાં પૂર્વ **નાળો** અને **અરૂર** વાહા છે.

એ તાલૂકાનું મુખ્ય શહેર **રોરી** છે. એ **સખખરની** સામે **સિંધુનદીને** ડાબે કિનારે આવેલું છે. એ રેલ્વેનું મોટું સ્ટેશન છે. **હૈદ્રાબાદથી** ઉપડેલી રેલ્વે **સિંધુનદીને** પૂર્વ કિનારે થઇને **રોરી** આવે છે અને ત્યાંથી **પંજાબ** તરફ જાય છે. એ ઘણું જુનું શહેર છે. એ **ટેકરી** ઉપર વસેલું છે. **સિંધુનદી** હમેશાં આ ટેકરાની પાસે થઇનેજ વહે છે. અહીં **મુસલમાનોના પેગંબર** સાહેબના **બલિમુબારકની બંદગી** કરવાની જગા તથા **પીરોની** ઘણી કબરો છે. એ શહેરમાં **મુખ્ત્યારકારી, સબોર્ડિનેટ** જડજની **કોર્ટ, પોલીસનું થાણું, પોસ્ટ** અને **તાર** ઑફીસ તથા **સ્કૂલો** છે. વળી એમાં **જામ્હી** મસ્ઝીદ અને **ઇદગાની** મસ્ઝીદો છે તેઓની બાંધણી ઘણી સારી અને જોવા લાયક છે.

એ તાલૂકામાં આવેલાં બીજાં જાણીતાં ગામ.

(૧) **અલોડ**, (૨) **પનાહવારી**, (૩) **પીરજો ગોઠ** અને (૪) **સંગરાર** વગેરે.

ઘોટકી તાલૂકો.

સીમા—ઉત્તરે **ભાવલપુર** અને **સિંધુનદી**, પૂર્વે **મીરપુરમાથેલા** તાલૂકો, દક્ષિણે **રોરી** તાલૂકો અને પશ્ચિમે **સિંધુનદી** છે.

આ તાલૂકો **સખખર** જિલ્લાના **રોરી સબડિવિઝનમાં** આવેલો છે. એમાં ૪૬,૦૮૭ માણસની વસ્તી

છે. એ તાલૂકો ૨૦ **તપાઓમાં** વહેંચાયલો છે. એ તાલૂકાનો ઘણો ભાગ **રેતાળ** છે.

એ તાલૂકામાં **લુંઢો** અને **ડીંગરો** વગેરે વાહા છે.

એ તાલૂકાનું મુખ્ય શહેર **ઘોટકી** છે તે રેલ્વેસ્ટેશન છે. એમાં **મુખ્ત્યારકારી, પોસ્ટઑફીસ, પોલીસનું** થાણું અને **સ્કૂલ** વગેરે છે.

એ તાલૂકામાં આવેલાં બીજાં જાણીતાં ગામ.

(૧) **આદલપુર** અને (૨) **ટન્ડાનજાબત** વગેરે.

પનો આકીલ તાલૂકો.

સીમા—ઉત્તરે **ઘોટકી** પૂર્વે **મીરપુર** માથેલો, દક્ષિણે **રોરી** અને પશ્ચિમે **સિંધુનદી** છે.

આ તાલૂકો **સખ્ખર** જિલ્લાના **રોરી સબડિવિઝનમાં** આવેલો છે. એમાં ૪૫,૨૬૧ માણસની વસ્તી છે. એ તાલૂકો ૧૨ **તપામાં** વહેંચાયલો છે. એમાં **મૈસર, કોરાઈ** અને **જાનબ** વાહા છે.

એ તાલૂકાનું મુખ્ય શહેર **પનોઆકીલ** છે તેમાં **મુખ્ત્યારકારની** કચેરી, **પોસ્ટ, પોલીસનું** થાણું અને **સ્કૂલ** વગેરે છે.

મીરપુર માથેલો તાલૂકો.

સીમા—ઉત્તરે **ઉબાવરા** અને **ઘોટકીના** તાલૂકા, પૂર્વે **જસલમીર**, દક્ષિણે **રોરી** તાલૂકો અને પશ્ચિમે **ઘોટકી** તાલૂકો છે.

આ તાલૂકો **સખ્ખર** જિલ્લાના **રોરી સબડિવિઝનમાં** આવેલો છે. એમાં ૫૧૩૫૩ માણસની વસ્તી

છે. એ તાલૂકો ૧૫ **તપાઓમાં** વહેંચાયલો છે. એ તાલૂકામાં ઘણે ઠેકાણે **રેતીના ટેકરા** જોવામાં આવે છે.

એ તાલૂકામાં **સહર, દહર, મસુ** અને **લુંઢો** વગેરે વાહા છે.

એ તાલૂકાનું મુખ્ય શહેર **મીરપુર** છે. તે રેલ્વેસ્ટેશન છે. એમાં **મુખ્ત્યારકારી, મુસાફરખાનું, પોલીસનું** થાણું, **પોસ્ટ** અને **તારઑફીસ** તથા **સ્કૂલ** વગેરે છે.

એ તાલૂકામાં આવેલાં બીજા જાણીતાં ગામ.

(૧) પકાપતાફી, (૨) ખાનપુર અને (૩) ઠેકરાટો વગેરે.

ઉબાવડા તાલૂકો.

સીમા—ઉત્તરે અને પૂર્વે **ભાવલપુર**, દક્ષિણે **મીરપુર** માથેલા તાલૂકો અને પશ્ચિમે **ઘોટકી** તાલૂકો છે.

આ તાલૂકો **સખ્ખર** જિલ્લાના **રોરી સબડિવિઝનમાં** આવેલો છે. એમાં ૪૪૫૬૪ માણુસની વસ્તી છે. એ તાલૂકો ૧૨ **તપાઓમાં** વહેંચાયલો છે. એમાં ઘણે ઠેકાણે **રેતીના ઢગલા** જોવામાં આવેછે.

એ તાલૂકામાં **માહીદહર** અને **મસુ** વગેરે વાહા છે.

એ તાલૂકાનું મુખ્ય શહેર **ઉબાવડા** છે એમાં **મુખ્ત્યારકારી, સ્કૂલ, મુસાફરખાનું, પોલીસનું થાણું** અને **પોસ્ટઆફીસ** વગેરે છે. એમાં **ખૈરપુરવાળા જામઅબદાલીનો રંગમહેલ** અને **શેખમહમદની મસજીદ** વગેરે ઇમારતો જોવા લાયક છે.

એ તાલૂકામાં આવેલાં બીજાં જાણીતાં ગામ.

(૧) ખૈરપુરધરકી—એ રેલ્વેસ્ટેશન છે, (૨) રાંવતી, (૩) ખંભરા વગેરે.

થરપારકર જિલ્લો.

આ જિલ્લો **સિંધની** અગ્નિકોણે આવેલો છે.

સીમા—ઉત્તરે **ખૈરપુર** સંસ્થાન, પૂર્વે **જોધપુર** દક્ષિણે **કચ્છનું રણ** અને પશ્ચિમે **હૈદ્રાબાદ** જિલ્લો છે.

એ જિલ્લાનો ઘણો ભાગ **રેતાળ** છે. એમાં વરસાદ બહુ થોડો પડેછે તેથી, તથા કેટલાક ભાગમાં નહેરો ન હોવાથી તેવે ઠેકાણે પાણીની બહુ તંગાસ પડેછે. કૂવા બહુ ઉંડા હોય છે. અને માત્ર થોડા ઘણા વરસાદ ઉપર બધો આધાર રહેછે. તોપણ **નારા ડિવિઝનમાં પૂર્વ** નાળો, મીઠરાઉ વાહા, જમરાઉ વાહા, દમવાહા, હેરલ-વાહા, શેહેદાદ વાહા વગેરે નહેરો અને **મનુખીનું** સરોવર હોવાને લીધે એ ભાગ આબાદ છે. અને ત્યાં નીપજ સારી થાય છે. એ સિવાય બીજા રેતાળ ભાગમાં મુસાફરી કરનારાઓની નજરે દિવસના તડકાની વેળાએ દૂરથી ઝાંઝવાં (મૃગજળ) નો દેખાવ જણાય છે. એ જિલ્લામાં શિયાળામાં સખ્ત થંડી અને ઊના-ળામાં સખ્ત ગરમી પડે છે. એ જિલ્લામાં અનાજના પાકમાં મુખ્ય બાજરીનો પાક છે. ઊનના કામળા, જાડાં લૂગડાં અને પારકરી વાટકા વાટકીઓનો હુન્નર ઘણો છે. મુખ્ય વેપાર ઘી, ઢોરો અને પાપડીઆ ખારાનો છે. ઘણે ઠેકાણે નાગો વગેરે ઝેરી જાનવરો

અને ઘોરખર વગેરે જાનવરો જોવામાં આવે છે. એ જિલ્લામાં ૪,૩૩,૩૯૮ માણુસની વસ્તી છે. લોકો ઘી, દૂધ અને બાજરી ઉપર ઘણું કરીને પોતાનો ગુજારો ચલાવે છે. એમાં મુખ્ય સોઢા અને ખોસાની જાતો છે. ભીલોની વસ્તી પણ ઘણી છે. તેમાંના ઘણા ચોરો હોય છે. એ જિલ્લાની મુખ્ય ભાષા સિંધી અને કચ્છી ભાષાના મિશ્રણુવાળી છે.

એ જિલ્લાનો મુખ્ય રેવન્યુ અમલદાર કલેકટર સાહેબ છે. અને તેમનું મુખ્ય સ્થળ મીરપુર ખાસ છે. તેના તાબામાં ૩ ડેપ્યુટી કલેકટરો કે આસિસ્ટન્ટ કલેકટરોને એક હુજુર ડેપ્યુટી કલેકટર ખજાનાનો રહે છે.

એ જિલ્લો ૩ સબડિવિઝનમાં વહેંચાયલો છે. અને તેમાં બધા મળીને ૧૧ તાલૂકા છે. તે દરેક તાલૂકામાં મુખત્યારકાર રહેછે.

એ જિલ્લાના સબડિવિઝનનાં નામ.

(૧) નારો સબડિવિઝન અને (૨) થર સબડિવિઝન, અને (૩) મીરપુરખાસ સબડિવિઝન.

નારા સબડિવિઝનમાં આવેલા તાલૂકાના નામ.

(૧) ઉમરકોટ, (૨) ખીપરા, (૩) સાંઘડ, (૪) પિંથુંઅકા

થર સબડિવિઝનમાં આવેલા તાલૂકાનાં નામ.

(૧) મીઠી, (૨) દીપલા, (૩) છાછરા અને (૪) નગરપારકર,

મીરપુરખાસ સબડિવિઝનમાં આવેલા તાલૂકાનાં નામ.

(૧) **મીરપુરખાસ**, (૨) **જેમ્સાબાદ**, (૩) **ડીગ્રી.**

ઉમરકોટ તાલૂકો

સીમા—ઉત્તરે **ખીપરા** તાલૂકો, પૂર્વે **છાછરા** તાલૂકો દક્ષિણે **મીઠી અને દીપલા** તાલૂકા, અને પશ્ચિમે **જેમ્સઆબાદ** તાલૂકો છે.

આ તાલૂકો **થરપારકર** જિલ્લાના **નારા સબડિવિઝનમાં** આવેલો છે. એમાં ૫૧,૮૫૯ માણસની વસ્તી છે. એ તાલૂકો ૧૩ તપાઓમાં વહેંચાયલો છે. એ તાલૂકામાં **પૂર્વનાળો, છોર** અને **થર** વગેરે વાહા છે.

એ તાલૂકાનું મુખ્ય શહેર **ઉમરકોટ** છે. એ **ઉમર સુમરાએ** વસાવ્યું હતું. એ શહેર રેલ્વે અને ખુશ્કીના રસ્તાથી **હૈદ્રાબાદ** સાથે જોડાયલું છે. એ શહેરમાં ઇ. સ. ૧૫૪૨ માં **નામદાર અકબર બાદશાહનો** જન્મ થયો હતો. હજી પણ તે જગા ઉપર નિશાનીને માટે પથરા ખોડેલા છે. એ શહેર **ટાલપુરા** પાસેથી ઇ. સ ૧૮૪૩ માં ઇંગ્રેજોને મળ્યું છે. એમાં **મુખત્યારકારી, સ્કૂલો, પોસ્ટ** અને **તાર આફીસ, પોલીસનું થાણું** વગેરે છે.

એ તાલૂકામાં આવેલાં બીજાં જાણીતાં ગામ.

(૧) **છોર**, (૨) **નબીસર** વગેરે.

ખીપરા તાલૂકો.

સીમા—ઉત્તરે **ખૈરપુર** સંસ્થાન, પૂર્વે **જોધપુર**, દક્ષિણે **ઉમરકોટ** તાલૂકો અને પશ્ચિમે **સાંઘડ** અને **મીરપુર** ખાસ તાલૂકા છે.

એ તાલૂકો **થરપારકર** જિલ્લાના **નારા સબડિવિઝનમાં** આવેલો છે. એમાં ૪૬૧૭૧ માણસની વસ્તી છે. એ તાલૂકો ૧૮ **તપાઓમાં** વહેંચાયલો છે.

એ તાલૂકામાં પૂર્વે **નાળો, ખીપરો** અને **મીઠરાઉ** વગેરે વાહ્યા છે.

એ તાલૂકાનું મુખ્ય શહેર **ખીપરા** છે. એમાં **મુખ્ત્યારકારી, પોસ્ટ** ઑફીસ, **પોલીસનું** થાણું અને **સ્કૂલ** છે. એમાં વણકરનું અને રંગારાનું કામ ઘણું થાય છે.

એ તાલૂકામાં આવેલાં બીજાં જાણીતાં ગામ.

(૧) **ગુલામનબીશાહનું** ગામ. (૨) **સાદીપલી** એ રેલ્વે સ્ટેશન છે અને (૩) **અકરી** એ પણ રેલ્વે સ્ટેશન છે.

સાંઘડ તાલૂકો.

સીમા—ઉત્તરે **ખેરપુર** સંસ્થાન, પૂર્વે અને દક્ષિણે **ખીપરા** તાલૂકો તથા દક્ષિણે **શહેદાદપુર** તાલૂકો છે.

આ તાલૂકો **થર પારકર** જિલ્લાના **નારા સબડિવિઝનમાં** આવેલો છે. એમાં ૩૧,૩૦૧ માણસની વસ્તી છે. એ તાલૂકો ૧૦ **તપાઓમાં** વહેંચાયલો છે.

એ તાલૂકામાં **પૂર્વે નાળો, મીઠરાઉ, ધમ** અને **હીરન** વગેરે વાહ્યા છે.

એમાં **મખી સરોવર** છે. એની ચોતરફ ઘાડું જંગલ છે. તેમાં **હુર** જાતના લોકો રહેતા હતા.

એ તાલૂકાનું મુખ્ય શહેર **સાંઘડ** છે **એમાં મુખ્ત્યારકારી, પોલીસનું** થાણું, **સ્કૂલ, મુસાફરખાનું** અને **પોસ્ટ** ઑફીસ વગેરે છે. એની નજીક **મખીનું** સરોવર છે તેથી ડાંસ ઘણા થાય છે.

એ તાલૂકામાં આવેલાં બીજાં જાણીતાં ગાંમ.

(૧) જોલ વગેરે.

જેમ્સાબાદ તાલૂકો.

સીમા—ઉત્તરે **ખીપરા** તલૂકો, પૂર્વે અને દક્ષિણે **ઉમરકોટ** તાલૂકો તથા પશ્ચિમે **મીરપુર-ખાસ** અને **દેરામહોબતના** તાલૂકા છે.

આ તાલૂકો **થરપારકર** જિલ્લાના **મીરપુરખાસ સબડિવિઝનમાં** આવેલો છે. એને આગળ **સામાંદા** તાલૂકો કહેતા પરંતુ **સિંધના** માજી **કમીશનર જેમ્સ** સાહેબની યાદગીરી માટે હાલમાં તેનું નામ **જેમ્સાબાદ** તાલૂકો પાડયું છે. એમાં ૩૬,૭૦૭ માણુસની વસ્તી છે. એ તાલૂકો ૧૬ **તપાઓમાં** વહેંચાયલો છે.

એ તાલૂકામાં **જમરાઉ** અને **પુરાણ** વગેરે વાહા છે.

એ તાલૂકાનું મુખ્ય શહેર **જેમ્સાબાદ** છે. એમાં **મુખ્ત્યારકારી, પોલીસનું** થાણું, **પોસ્ટ** ઑફીસ અને **સ્કૂલ** વગેરે છે.

એ તાલૂકામાં આવેલાં બીજાં જાણીતાં ગાંમ.

(૧) જહદો, (૨) ડેંગાણી એ રેલ્વે સ્ટેશન છે.

પીથુંઅરો તાલૂકો.

સીમા—ઉત્તરે **ખીપરો** તાલૂકો પૂર્વે અને દક્ષિણે **ઉમરકોટ** તાલૂકો અને પશ્ચિમે **જેમ્સા-બાદ** તાલૂકો છે.

એ તાલૂકો **થરપારકર** જિલ્લાના **નારા સબડિવિ-ઝનમાં** આવેલો છે. એમાં ૩૫,૫૩૭ માણુસની વસ્તી

છે. એ તાલૂકો ૧૬ **તપાઓમાં** વહેંચાયલો છે. એમાં **મીઠરાઉ**, **હેરલ** અને **ઢોરોનારો** વગેરે વાહા છે.

એમાં મુખ્ય શહેર **સામારો** છે. તેમાં **મહમલતદારની કચેરી**, **પોસ્ટ** ઑફીસ ને **પોલીસનું થાણું** છે.

મીઠી તાલૂકો.

સીમા—ઉત્તરે **છાછરા** અને **ઉમરકોટ** તાલૂકા, પૂર્વે **નગર પારકર** તાલૂકો, દક્ષિણે **કચ્છનું** રણ અને પશ્ચિમે **દીપલા** તાલૂકો છે.

આ તાલૂકો **થરપારકર** જિલ્લાના **થર સબડિવિઝનમાં** આવેલો છે. એમાં ૪૧,૪૭૨ માણસની વસ્તી છે. એ તાલૂકાનું મુખ્ય શહેર **મીઠી** છે. એમાં **મુખત્યારકારી**, **પોલીસનું** થાણું, **પોસ્ટ** ઑફીસ અને **સ્કૂલ** વગેરે છે.

એ તાલુકામાં આવેલાં બીજાં જાણીતાં ગામ.

(૧) **અસલામકોટ**, વગેરે.

દીપલા તાલૂકા.

સીમા—ઉત્તરે **જેમ્સાબાદ**, **ટન્ડા બાગા** અને **મીઠી** તાલુકા, પૂર્વે **મીઠી** તાલૂકો. દક્ષિણે **કચ્છનું રણ** અને પશ્ચિમે **બદીના** તથા **ટન્ડા બાગા** તાલૂકા છે.

આ તાલૂકો **થરપારકર** જિલ્લાના **થર સબડિવિઝનમાં** આવેલો છે. એમાં ૨૫,૯૬૯ માણસની વસ્તી છે. એ તાલૂકો ૪ **તપાઓમાં** વહેંચાયલો છે.

એ તાલૂકાનું મુખ્ય શહેર **દીપલા** છે. એમાં **મુખત્યારકારી**, **પોલીસનું** થાણું, **સ્કૂલ**, **પોસ્ટઑફીસ** અને **હૉસ્પિટલ** છે.

એ તાલૂકામાં આવેલાં બીજાં જાણીતાં ગામ.

(૧) **રહીમકીબઝાર** એ પ્રખ્યાત ગામ છે **કુચ્છની સરહદ** ઉપર આવેલું છે, એમાંથી ઘણાં શહેરોના વેપારીઓ આવજા કરે છે.

છાછરા તાલૂકો.

સીમા—ઉત્તરે **જોધપુરનું** રાજ્ય, પૂર્વે **જોધપુર** અને **નગરપારકર** તાલૂકો દક્ષિણે **નગરપારકર** અને **મીઠી** તાલૂકા અને પશ્ચિમે **ઉમરકોટ** તાલૂકો છે.

આ તાલૂકો **થરપારકર** જિલ્લાના **થર સબડિવિઝનમાં** આવેલો છે. એમાં ૫૩,૫૦૧ માણુસની વસ્તી છે. એ તાલૂકો ૮ **તપાઓમાં** વહેંચાયલો છે.

એ તાલૂકાનું મુખ્ય શહેર **છાછરા** છે. એમાં **મુખ્ત્યારકારી, પોલીસનું** થાણું, **હૉસ્પિટલ, સ્કૂલ** અને **પોસ્ટઓફીસ** છે.

એ તાલૂકામાં આવેલાં બીજાં જાણીતાં ગામ.

(૧) **ગઢરા**, (૨) **ચીલીહાર**, (૩) **પરિનું** એમાં ખારૂં પાણી છે તેથી લોકો એ ગાઉ ઉપરથી પાણી લાવે છે.

નગરપારકર તાલૂકો.

સીમા—ઉત્તરે **છાછરા** તાલૂકો, પૂર્વે **જોધપુર**, દક્ષિણે **કુચ્છનું રણ** અને પશ્ચિમે **મીઠી** અને **છાછરા** તાલૂકા છે.

આ તાલૂકો **થરપારકર** જિલ્લાના **થર સબડિવિઝનમાં** આવેલો છે. એમાં ૪૭,૫૪૮ માણુસની વસ્તી છે. એ તાલૂકો ૭ **તપાઓમાં** વહેંચાયલો છે.

એ તાલૂકાનું મુખ્ય શહેર **નગરપારકર** છે. એમાં **મુખ્ત્યારકારી પોલીસનું** થાણું, **પોસ્ટ** ઑફીસ, **હૉસ્પીટલ**, તથા છોકરાઓ અને છોકરીઓની **નિશાળ** વગેરે છે. એમાં **ઓસવાળ** વાણીઆઓની વસ્તી ઘણી છે. તે લોકો જીવહત્યાથી એટલાતો બીએ છે કે ઝેરી જાનવરોને પણ કદી મારતા કે ઇજા કરતા નથી. એ ઘણું જૂનું ગામ છે.

એ તાલૂકામાં આવેલાં બીજાં જાણીતાં ગામ.

(૧) **વીરાવાહ**, (૨) **આદીગામ** અને **શીવાલો**, (૩) હાડા આ ગામમાં **જોધપુરના** **રાજા** તરફથી એક એલચી રહે છે.

ઉત્તર સરહદ જિલ્લો.

આ જિલ્લો **સિંધને** ઉત્તર સીમાડે છે. તેથીજ તેનું નામ ઉત્તર સરહદ પાડેલું છે.

સીમા—ઉત્તરે અને પશ્ચિમે **દેરાજાન** અને **બલૂચિસ્તાન**, પૂર્વે **સિંધુનદી** અને દક્ષિણે **લાડકાણા** અને **સખ્ખરના** જિલ્લા છે.

એ જિલ્લાની ઘણી ખરી જમીન સપાટ છે અને ઉત્તર તરફનો ભાગ વેરાન છે. જ્યારે પાણી પાય છે ત્યારે ઘણા ભાગમાં ખેતી થાય છે. મુખ્ય પેદાશ જુવાર, બાજરી અને ઘઉં છે. તલ, દીવેલી વગેરે તેલીયાં બીયાં પણ થોડાં થાય છે. એ જિલ્લામાં **બેગારી** વાહા, **નુરવાહ**, **સોનવાહ**, **ડેઝર્ટ** કે **શાહી** **વાહ** વગેરે નહેરો છે. આ જિલ્લામાં નદીની રેલ આવવાથી અગાઉ બહૂ નુકસાન થતું હતું પણ હાલમાં સરકારે કશમોર

આગળ બંધ બાંધ્યો છે તેથી ઘણો બચાવ થાય છે. સિંધમાં આ જિલ્લાના જેટલી ગરમી બીજે કોઈ સ્થળે પડતી નથી. ઊનાળામાં દિવસે તો ગરમી પડે પણ રાતમાં એ લૂ બહૂ સખ્ત વાય છે. એ જિલ્લામાં ૨,૬૩,૦૦૭ માણુસની વસ્તી છે.

આ જિલ્લાનો રેવન્યુ અમલદાર **ડેપ્યુટી કુમીશનર** છે. પણ ઈન્સાફી કે અદાલતનાં કામોમાં તે તદ્દન સખ્ખર જિલ્લાના જિલ્લા જડજના હાથ તળે છે. જે શિકારપુરમાં રહેછે.

એ જિલ્લાના બે **સબડિવિઝન** પાડેલા છે. તેમાં બધા મળીને ૫ તાલુકા છે.

એ જિલ્લાના સબડિવિઝનનાં નામ.

(૧) જેકુબાબાદ સબડિવિઝન અને (૨) કશમોર સબડિવિઝન.

જેકબાબાદ સબડિવિઝનમાં આવેલા તાલૂકાનાં નામ.

(૧) જેકુબાબાદ અને (૨) શહેદાદપુર.

કશમોર સબડિવિઝનમાં આવેલા તાલૂકાનાં નામ.

(૧) ઠુલ, (૨) કશમોર અને (૩) કંદકોટ.

જેકબાબાદ તાલૂકો.

સીમા—ઉત્તરે બલૂચિસ્તાન અને ઠુલ તાલૂકો, પૂર્વે શિકારપુરે અને નૌશેરો અબરો તાલૂકા, દક્ષિણે શહેદાદપુર અને રતોદેરો તાલૂકા અને પશ્ચિમે બલુચીસ્તાન છે.

આ તાલૂકો ઉત્તર સરહદ જિલ્લાના જેકબાબાદ સબડિવિઝનમાં આવેલો છે. એમાં ૭૮,૫૪૦ માણુસની વસ્તી છે. એ તાલૂકો ૧૬ તપાઓમાં વહેંચાયલો છે.

એ તાલુકામાં નુર અને બેગારી વાહા છે.

એ તાલૂકાનું મુખ્ય શહેર જેકબાબાદ છે. અગાઉ એને ખાનઘડ કરીને કહેતા પરંતુ જનરલ જેકબ સાહેબે એને આબાદ કર્યું તે ઉપરથી તેને હાલમાં જેકબાબાદ કહે છે. એમાં લશ્કરની છાવણી રહે છે. એ શહેરમાં ચાર ઘડિયાળવાળો એક ટાવર છે તેને વિક્ટોરિયા ટાવર કહે છે. તે સિવાય મારકીટ, જનરલ જેકબવાળી રેસીડેન્સી અને કેટલીક ઈમારતો જોવા જેવી છે. એ શહેરમાં ડેપ્યુટી કમીશનરની ઑફીસ, મુખ્ત્યારકાર અને સબાર્ડિનેટ જડજની કોર્ટો, આસિસ્ટન્ટ પોલીસ સુપરીન્ટેન્ડેન્ટની ઑફીસ, કેન્ટોન્મેન્ટ માજિસ્ટ્રેટની ઑફીસ, સિવિલ હૉસ્પિટલ, સિંધી સ્કૂલ, હુન્નરી સ્કૂલ, પોલીસનું થાણું અને મુસાફરખાનું છે. એમાં ઘી અનાજ અને ચામડાનો વેપાર ચાલે છે. એ શહેર શિકારપુરથી ૨૪॥ માઇલ દૂર રેલ્વેના રસ્તા ઉપર છે. ત્યાનુ રેલ્વે સ્ટેશન મોટું છે.

એ તાલૂકામાં આવેલાં બીજાં મોટાં ગામ.

(૧) બુલીદનાબાદ, એમાં બગીચા છે. (૨) કૌરેજા એમાં ઘઉં બહૂ સારા થાય છે, (૩) ઘરીખેરો એમાં તલ બહુ સારા થાય છે, (૪) બંગલો અને (૫) આબાદ એ રેલ્વે સ્ટેશન છે.

શહેદાદપુર તાલૂકો.

સીમા—ઉત્તરે **બલૂચિસ્તાન** અને **જેકુબાબાદ** તાલૂકો, પૂર્વે કુંબર અને રતોદેરા તાલૂકા, દક્ષિણે કુંબર તાલૂકો અને પશ્ચિમે કાળો જબલ છે.

આ તાલૂકો ઉત્તર સરહદ જિલ્લાના **જેકુબાબાદ સબડિવિઝનમાં** આવેલો છે. એમાં ૩૫,૧૧૬ માણુસની વસ્તી છે. એ તાલૂકો ૧૪ **તપાઓમાં** વહેંચાયલો છે.

એ તાલૂકામાં **એધન, મકસુધો** અને **સખબર** વગેરે નહેર છે.

એ તાલૂકાનું મુખ્ય શહેર **શહેદાદપુર** છે. એમાં **મુખ્ત્યારકારી**, પોસ્ટ ઑફીસ, સ્કૂલ અને હૉસ્પિટલ વગેરે છે.

એ તાલુકામાં આવેલાં બીજાં જાણીતાં ગામ.

(૧) **સંજરહટી,** (૨) **અમામબખશજમાલી,** (૩) **બગોદેરો** એમાં સરકારી બુર્જ છે.

ઠુલ તાલૂકો.

સીમા—ઉત્તરે **બલૂચિસ્તાન**, પૂર્વે કુંડકોટ તાલુકો, દક્ષિણે શિકારપુર અને **જેકુબાબાદ** તાલૂકો અને પશ્ચિમે **જેકુબાબાદ** તાલૂકો છે.

આ તાલૂકો ઉત્તર સરહદ જિલ્લાના **કશમોર સબડિવિઝનમાં** આવેલો છે. એમાં ૫૩,૧૬૯ માણુસની વસ્તી છે. એ તાલૂકો ૧૮ **તપાઓમાં** વહેંચાયલો છે

એ તાલૂકામાં બેગારી, સાહ્ડી, સોન અને ઉનર વગેરે નહેર છે.

એ તાલૂકાનું મુખ્ય શહેર ઠુલ છે. એમ મુખ્ત્યારકારી, પોલીસનું થાણું અને સ્કૂલ, વગેરે છે. એમાં તંબાકુ સારો થાય છે.

એ તાલૂકામાં આવેલાં બીજાં જાણીતાં ગામ.

(૧) મીરપુર, (૨) બાહાદુરપુર, (૩) દલમુરાદ અને (૪) મુબારકપુર વગેરે.

કશમોર તાલૂકો.

સીમા—ઉત્તરે દેરાજાન, પૂર્વે અને દક્ષિણે સિંધુનદી તથા પશ્ચિમે કુંદકોટ તાલૂકો છે.

આ તાલૂકો ઉત્તર સરહદ જિલ્લાના કશમોર સબડિવિઝનમાં આવેલો છે. એમાં ૪૩,૨૯૮ માણુસની વસ્તી છે. એ તાલૂકો ૧૫ તપાઓમાં વહેંચાયલો છે.

એ તાલૂકામાં ડેઝરત, કેશાહી અને મુરાદ વગેરે નહેર છે.

આ તાલૂકાનું મુખ્ય શહેર કશમોર સિંધુનદીથી ૨ માઇલ દૂર છે. એ જગ્યાએ સિંધુનદીમાં એક મોટો બંધ બાંધ્યો છે એને કશમોરબંધ કરીને કહે છે. એ શહેરમાં મુખ્ત્યારકારી, પોસ્ટ ઑફીસ અને સ્કૂલ વગેરે છે.

એ તાલૂકામાં આવેલાં બીજાં જાણીતાં ગામ.

(૧) ગુલપુર, (૨) ગબલા, (૩) મીયાણી અને (૪) ભનર એ ચારે ગામમાં સિંધુનદીની પાર:જવા માટે પતણુ એટલે હોડીઓ રાખેલી હોય છે. (૫) બહાણી એમાં સરકારી બંગલો અને બગીચો છે.

કંદકોટ તાલુકો.

સીમા—ઉત્તરે **દેરાજાન**, પૂર્વે **સિંધુનદી**, દક્ષિણે **શિકારપુર** તાલુકો અને પશ્ચિમે **કુલ** તાલુકો છે.

આ તાલુકો ઉત્તર સરહદ જિલ્લાના **કશમોર સબડિવિઝનમાં** આવેલો છે. એમાં ૫૨,૯૧૪ માણસની વસ્તી છે. એ તાલુકો ૧૮ **તપાઓમાં** વહેંચાયલો છે.

એ તાલુકામાં **બેગારી**, **ઉનર** અને **રાજ** વગેરે નહેર છે.

એ તાલુકાનું મુખ્ય શહેર **કંદકોટ** છે. એમાં **મુખ્ત્યારકારી**, **પોસ્ટ** ઑફીસ, **સ્કૂલ** અને **પોલીસનું** થાણું વગેરે છે.

એ તાલુકામાં આવેલાં બીજાં જાણીતાં ગામ.

(૧) **ઘઉંટપુર**, (૨) **હયબત**, (૩) **દરી**, એમાં રવીનો પાક સારો થાય છે.

ખૈરપુર સંસ્થાન.

સિંધમાં આ એકજ દેશી રાજ્ય છે. એ **સખર** અને **થરપારકર** જિલ્લાની વચ્ચે આવેલ છે. એને **મીરનો** મુલકપણ કહે છે.

સીમા—ઉત્તરે **સિંધુનદી** અને **સખર** જિલ્લો, પૂર્વે **જેસલમીર**, દક્ષિણે **થરપારકર** જિલ્લો અને પશ્ચિમે **નવાબશાહ** જિલ્લો છે.

આ **અંગ્રેજ** સરકારના તાબાનું દેશી રાજ્ય છે. તે હીઝહાયનેસ **મીરફેઝમહમદખાન ટાલપુરના** હાથમાં છે. એ રાજ્યની રાજ્યરીતિ **અંગ્રેજી** રાજ્યના

નમુના ઉપર યોજાયલી છે. **અદાલતની કોર્ટો** જે સજા આપે તે જ્યારે **મીરસાહેબ** મંજુર કરે ત્યારે અમલમાં આવે છે. **મીર** સાહેબને પોતાના ગુન્હેગારોને ગમે તેવી સજા કરવાની અખ્ત્યારી છે. પરંતુ કોઈપણ હાકેમ સાથે લડાઈ કે સુલેહ કરવાની તેમને અખ્ત્યારી નથી. **સખ્ખર** જિલ્લાનો **કલેકટર** આ સંસ્થાનના **પોલિટિકલ એજંટ** તરીકેનું કામ કરે છે. એ સંસ્થાનનો રાજ્ય વહીવટ સુધારવા માટે **મીર** સાહેબે **ઇંગ્રજ** સરકાર પાસેથી વઝીર **ખાનબહાદુર કાદરખાન** સી. આઈ. ઈ. ને લીધેલ હતા. હાલમાં **શેખશાધક અલીવઝીર** છે. તેના હાથ નીચે **નાયબવઝીર, મુખ્ત્યારકારો, તપેદારો** વગેરે છે. તેથી વહીવટ બહુ સારી રીતે ચાલે છે.

આ સંસ્થાનનું ક્ષેત્રફળ ૬૦૫૦ ચોરસ માઈલ અને વસ્તી ૨,૨૩,૭૮૮ માણસની છે. એ સંસ્થાનનો **સિંધુનદી, મીરવાહા, મહેરાબવાહા, અબલવાહા, સાઠીયુંવાહા, અલીબહરવાહા** અને પૂર્વે નાળાની પાસે આવેલો ભાગ આબાદ છે. બાકીની જમીન રેતાળ છે તેથી ત્યાં કશું થતું નથી. એ સંસ્થાનની મુખ્ય પેદાસ **ગળી, પાપડીઓખારો** અને **લૂગડાં** ધોવાનો ધૂળીઓ ખારો છે. એ સંસ્થાનમાંથી પરદેશખાતે ઘણો **પાપડીઓખારો** જાય છે. તેના ઉપર **મીર** સાહેબ દરઊંટે અઢી રૂપીયા મુજબ જકાત લેછે.

એ સંસ્થાનનું મુખ્ય શહેર **ખૈરપુર** છે. એ રેલ્વે સ્ટેશન છે. એમાં રંગારાનું કામ સારૂં થાય છે. તેમાં મુખ્ય ગાદલાની ખોળો વગેરે છે. એ શહેરમાં **તલ-**

વારો અને બંદુકો પણ બને છે. તે સિવાય એમાં ગાલીચા બનાવવાનું કારખાનું, હુન્નરી સ્કૂલ, છોકરા અને છોકરીઓની નિશાળો, પોસ્ટ અને તારઑફીસ તથા મીર સાહેબનો મહેલ વગેરે છે.

આ સંસ્થાનના બે ભાગ પાડેલા છે.

(૧) શામાલી કે ઉત્તર તરફનો ભાગ. (૨) જનોબી કે દક્ષિણ તરફનો ભાગ.

શામાલી ભાગમાં (૧) ખૈરપુર, (૨) ગંબટ એ બે તાલૂકા છે.

જનોબી ભાગમાં (૧) મીરવાહા, (૨) વીહાં, (૩) નારો એ ત્રણ તાલૂકા છે.

આખા સંસ્થાનના ૨૯ તપ્પા પાડેલા છે.

એ સંસ્થાનમાં આવેલાં બીજાં જાણીતાં ગામ.

(૧) બરગરીનનું ગામ (૨) દીજેનું કોટ એને અહમદાબાદ પણ કહે છે. એમાં મીર સાહેબ રહે છે. (૩) ગંબટ એ રેલ્વે સ્ટેશન છે. (૪) ખોરા એમાં કાપડ વણાય છે. (૫) રાણીઅપુર એ રેલ્વે સ્ટેશન છે. (૬) ટન્ડા લુકમાન. (૭) ટન્ડા મસ્તીખાન એ રેલ્વે સ્ટેશન છે. એમાં પશ્ચિમે શાહ યારેપીર અને ફઝલનાંગી તથા શેખમકાઇની જગાઓ છે.

સમાપ્ત.

મુંબઈ - ખેતવાડી બેકરોડ ઘર નં. ૧-૨ અને ૩ માં "તત્ત્વવિવેચક"
છાપખાનામાં રા. સિવાજી હરી શિદેએ છાપ્યું તથા હેમનદાસ
સુખરામદાસ શેઠ, ઠેમાસ્તરને કરાંચીમા પ્રગટ કર્યું.